

Heemkundekring "Philippuslandt"

Colofon

"Cronique van den lande van Philippuslandt" is een uitgave van de Heemkundekring "Philippuslandt". Het tijdschrift verschijnt 2 tot 3 maal per jaar.

Onder redactie van:

J.J. Heijboer
J. Kempeneers
A.P.A. Vlegghels
J. Quist Fzn.
J.W. Kempeneers

ISSN 1569-2922

Bestuur:

A. P.A. Vlegghels, voorzitter
Tel. 0167 572936
E-mail: fons.vlegghels@gmail.com

A. Wisse, 2de voorzitter
A. Quist, secretaris
W.S. van Hoeve, penningmeester
P. den Braber, 2de penningmeester
J. Quist Fzn.
M. W. Wolse-Prozman

Secretariaat

Marietjespad 26
3241 BN Middelharnis
Tel: 0187 663844
E-mail: bramquist@kpnplanet.nl

Ledenadministratie:

J. Kempeneers-Kaashoek
E-mail: jkempeneers@hetnet.nl

Lay-out en omslagontwerp, webmaster:

Jan-Willem Kempeneers

K.v.K. nr.: 22.047.800
Rabobank: 3402.12.489

Website Heemkundekring : <http://www.sint-philipsland.nl>

Speciale prijs € 11,50

Een cadeautje voor uw kinderen?

Pa en Ma, Opa en Oma en nog veel meer bekenden zijn in deze fotogalerie te vinden en te ontdekken

Nog beperkt voorradig: Een eeuw klassefoto's door Jan Kempeneers m.m.v. H. Uil.

100 jaar klassenfoto's van de Openbare school en de Christelijke scholen te Sint Philipsland en Anna Jacobapolder en van de kleuterschool prinses Marijke. Te bevragen bij Jan Kempeneers 0167-572996

Foto omslag: Een plaatje op de boerderij 'Hooge Boomen' met voor de auto boerin Susanna Mol-de Blaaij, haar dochter Maria, het echtpaar Adriaan van Dijke en Louwerina van Dijke-Mol met hun kinderen, de tweeling Adriaan en Mies en hun jongere zusje Nellie van Dijke. De foto is gemaakt in 1921.

Noteer alvast in uw agenda!

19 juni: Braderie Sint Philipsland

Op de braderie is zoals we gewend zijn weer een foto-expositie te bezichtigen. Dit jaar heeft deze als thema:

"De boerderijen van Sint Philipsland en Anna Jacobapolder van Toen en Nu"

Tevens liggen er in onze stand weer een aantal fotoboeken ter inzage. Hebt u vragen over de geschiedenis van ons eiland? Wij willen proberen uw vragen op te lossen!

Van de redactie

De maand mei spoed zich ten einde. Het is vandaag de 31ste. De copij voor de nieuwe Cronieke is zo goed als klaar en kan weer naar Jan-Willem om er de laatste hand aan te leggen. Koptekst, voettekst, paginanummering, foto's op de juiste plaats en onderschriften maken. Het lijkt allemaal heel eenvoudig, maar als ik er zelf aan probeer te beginnen springt alles van zijn plaats. Ook hier geldt weer: "De juiste man op de juiste plaats". Met de drukker is een afspraak gemaakt en we hopen dat de tweede Cronieke van dit jaar -het is nummer 20- bij u op de mat kan vallen.

'Het is steeds weer een opluchting als we het uit handen durven geven', hoorde ik de schrijver van een boek wel eens zeggen. Ik wil me daar graag bij aansluiten. Er valt steeds weer een last van je schouders -nu voor de 20ste keer- als de Cronieke naar de drukker kan.

Wederom vindt u in dit nummer een aflevering over het kerkelijk leven op Sint Philipsland in de vorige eeuw, nu deel 4. U zult misschien zeggen: kan je nu spreken over kerkelijk leven als je alle boerderijen met haar bewoners vanaf de bedijking in 1645 gaat noemen. Ik zal dat even uitleggen. Het was vooral de classis Tholen en Bergen op Zoom, die het kerkelijk leven op het nieuwe eiland van de grond probeerde te krijgen. Het ging aanvankelijk met veel moeite en strubbelingen gepaard. Om kort te zijn, de landbouwers, die men het meest geschikt achtte gingen deel uitmaken van de kerkenraad. Dat blijkt ook uit het eerste notulenboek. Een van de eersten, Willem Willemse Meijer, heeft nu nog nakomelingen op Sint Philipsland. Dus vandaar dat ik deze keer iets heb geschreven over de eerste bewoners en dan met name ook over de boerderijen, die als in een cirkel langs de dijken van

het tweede Philippuslandt werden gebouwd. Bovendien zal ook op de braderie, waarop we deze maand weer aanwezig zullen zijn, een tentoonstelling te zien zijn van de boerderijen op Flupland en De Polder toen en nu. Beslist de moeite waard om hier naar te komen kijken. Verder kunt u dit jaar op de braderie meedoen met een rebus op te lossen, waarmee u een prijsje in de wacht kunt slepen.

Voor een tweede onderwerp waarvan we het eerste deel in dit nummer hebben opgenomen, wil ik eerst de naam: ing. Hans Vaders uit Houten noemen. Hij nam het initiatief om iets over de tram, die vroeger ook Sint Philipsland aandeed, te schrijven. Hij schreef -omdat hij vanwege zijn HBO opleiding daarvan de kennis bezit- over het technische gedeelte van het rijdend materieel en het spoor. Ons bestuurslid, tevens vanaf nu ook redactielid Han Quist, heeft in dit nummer een eerste aflevering geschreven. Het gaat vooral over het ontstaan van de spoor- en tramwegen, waaronder ook de Rotterdamse Tramweg Maatschappij (RTM), die vanaf 1900 een belangrijke rol in het personen- en vrachtvervoer op en over ons eiland ging spelen.

Verder blikte onze voorzitter Fons Vlegels in het kort terug in zijn: "Van de voorzitter" over wat gebeurt is en wat komen gaat.

Op een van de bestuursvergaderingen werd het bestuur gevraagd iets te schrijven over een traditie, die op Sint Philipsland heeft bestaan of nog voortbestaat. Daar kwamen nogal wat reacties op. Ook daarover komt u in deze Cronieke de eerste pennenvruchten tegen. Dit jaar wordt "het jaar van de tradities" afgerond. Maar zoals we eerder van ingewijden hoorden dat we met het jaar van het religieus erfgoed eigenlijk steeds door kunnen gaan, denk ik dat we ook met de tradities nog wel even verder kunnen. Daarom wil ik aan de lezers vragen of ze ook nog eens in hun gedachten terug willen gaan in de tijd. De verhalen van moeder en grootmoeder, kent u ze nog? Schrijf het eens op. Wij werken het graag voor u uit en corrigeren het waar nodig is. Wij wensen u met deze Cronieke weer veel lees- en kijkplezier.

Jan Kempeneers

Inhoudsopgave

Van de redactie	1
Van de voorzitter	2
Onderscheiding voor Anja Neele-Kempeneers	2
Inleiding naar het verhaal van de RTM op de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden	4
Maandag wasdag en de huisvrouw was 's avonds uitgeteld...	9
Familietradities: ons "Dagelijks Brood"	11
Fluplandse hutspot	12
De zilveruienteelt op Sint Philipsland	13
De stads- of dorpsomroeper	14
Overzicht van het kerkelijk leven te Sint Philipsland in de 20ste eeuw, deel 4	18
In Memoriam	32

Correctie

In onze vorige Cronieke is een foutje geslopen in de mededeling van het overlijden van Gerrit van Herk. Ik schreef abusievelijk dat zijn vrouw in Aplonia Helena Beurkens niet op 5 maart 1993, maar op dezelfde datum in 1997 is overleden

Tevens deelde Lenie Breeman-Moerland mij mee dat zij met haar ouders op 1 februari 1953 niet meer in het huis van Jan van Oeveren in de Achterstraat woonden, maar sinds 22-02-1951 in de Voorstraat in de woning van Hendrik Bossers.

Jan Kempeneers

Van de voorzitter

Tussen twee Croniekes door heeft zich altijd wel een aantal feiten voorgedaan die het vermelden waard zijn. De Cronieke zelf is een uitstekend medium om u van ontwikkelingen op de hoogte te houden in geval u door omstandigheden iets gemist zou hebben. Wat is er zoal gebeurd?

Weinigen zal zijn ontgaan dat het de Koningin heeft behaagd om onze voormalige penningmeester/secretaris Anja Neele-Kempeneers te benoemen tot lid in de ORDE VAN ORANJE-NASSAU.

Deze onderscheiding is haar niet alleen ten deel gevallen voor haar verdiensten voor de Heemkundekring maar ook voor de verdiensten die zij heeft voor de Chr. Zangvereniging VZOS alsmede voor haar verdiensten voor de Ondernemingsraad en de Personeelsvereniging bij haar werkgever Geluk Schilders.

Haar verdiensten voor de Heemkundekring worden in een artikel elders in deze Cronieke nog eens extra belicht.

Het is de goede gewoonte om in de bestuursvergaderingen een korte tijd te reserveren voor Jan Kempeneers. Op gezette tijden heeft Jan ons altijd wel wat zinnigs te melden en omgekeerd kunnen wij dan onze vragen aan Jan kwijt.

Afhankelijk van hoever wij met de agenda gevorderd zijn, drinkt hij dan nog een glaasje wijn mee en gaat daarna weer zijns weegs.

Bij een van deze gelegenheden vroeg Jan de bestuursleden een eigen ervaring over een Fluplandse traditie op papier te zetten voor vermelding in de Cronieke.

Met genoegen heeft ieder van ons deze uitnodiging aanvaard, een bloemlezing

hiervan treft u aan verderop in deze Cronieke. Aangezien ikzelf niet over een Fluplands verleden beschikt, heeft mijn vrouw Annie (Steijn) met veel plezier haar ervaringen verteld over bepaalde eetgewoontes in ons dorp.

Na de pauze van de Algemene Leden Vergadering in februari j.l. heeft Jan Kempeneers een boeiende fotopresentatie gehouden over familiefoto's.

In een bomvol jeugdgebouw (alle stoelen waren tot de laatste plaats bezet) heeft Jan ruim 120 familiefoto's getoond waarbij de oh's en ah's niet van de lucht waren. Aan de vele reacties (ook achteraf) te horen, mogen we concluderen dat deze avond een doorslaand succes is geweest.

Presentatie

Op 22 april j.l. boeide Jan zijn gehoor, wederom in een overvol jeugdgebouw, met een presentatie over dorpsgezichten. Sommige foto's gaven aanleiding tot heftige discussies over wat waar en wie wie was.

Door deze discussies en de vele aanwezigen in een (te) beperkte ruimte, steeg de temperatuur tot grote hoogte en deed het zweet op het voorhoofd van Jan rijkelijk paretelen.

Namens alle aanwezigen werd Jan, onder aanbieding van zijn favoriete cadeautje, bedankt voor het vele werk dat hij aan de

voorbereiding van deze presentatie had besteed.

Onze dank gaat ook uit naar zijn kleinzoon Daan die zijn opa tijdens de presentaties "van achter de knoppen" nuttige bijstand verleende.

Weegbrug

Een delegatie van de weegbrugcommissie is eind april op gesprek geweest bij wethouder van Dis om hem op de hoogte te stellen van de inhoud van ons gesprek met de Ambachtsheer (eigenaar van een gedeelte van de ondergrond) in Amsterdam en hem te vragen "hoe nu verder wat betreft de ambities van de gemeente over de eventuele aankoop van de weegbrug". De Wethouder deelde mede dat eerst de resultaten van een bodemonderzoek (wel of geen vervuilde grond) afgewacht dienen te worden en dat eerst dan verder gepraat kan worden.

Gelet op het hoge kostenplaatje zijn op dit moment onderhandelingen gaande met de eigenaar (CZAV) van het gebouw om de kosten hiervan te delen.

We zullen de resultaten hiervan af moeten wachten maar hebben van de gemeente wel toestemming gekregen om alvast met een min of meer provisorische opknappbeurt te starten.

Tot zover en wordt ongetwijfeld vervolgd.

Fons Vlegghels

Onderscheiding voor Anja Neele-Kempeneers

Onder het mom van een belangrijke bespreking werd Anja door haar werkgever Leen Geluk meegenomen naar het gemeentehuis in Tholen. Aanvankelijk had Anja geen enkele argwaan, echter bij het naderen van de 29e begon zij het toch wel opmerkelijk te vinden dat de bespreking uitgesproken op die datum moest plaatsvinden!

Vanuit de zaal met daarin alle overige genodigden zagen een delegatie van het HKK bestuur en enkele van haar vriendinnen van de Zangvereniging VZOS een verbouwde en enigszins bleekjes uitzien Anja op de eerste rij plaatsnemen. Als tweede in een rij van elf werd bij een trotse Anja door burgemeester Nuis de versierselen, behorende bij de medaille, opgespeld.

Hieronder volgt (enigszins verkort) de onderbouwing welke door het bestuur van de HKK werd gevoegd bij het verzoek om haar een Koninklijke onderscheiding toe te kennen.

Anja Neele is vanaf de oprichting lid van de HKK Philippuslandt en was haar vader steeds behulpzaam bij het vele computerwerk. Zij heeft een belangrijke bijdrage

geleverd aan de versterking van het cultuurhistorisch besef van de bewoners— en een belangrijk aantal oud-inwoners van Sint Philipsland. Vanaf het begin was zij steeds een stuwende kracht om de dorpsbewoners te stimuleren zich bij deze historische kring aan te sluiten.

Anja heeft veel gedaan om het werk van haar ouders voor de HKK te verlichten. Ze wilde beslist niet dat het werk voor de

Cronieke door haar vader en de ledenadministratie die door haar moeder werd verricht, in gevaar zou komen.

In februari werd Anja gevraagd zitting te nemen in het bestuur van de HKK. Ze wilde dat doen maar deelde mede alleen de functie van penningmeester te ambiëren. Aldus werd overeengekomen maar stilzwijgend kreeg zij niet lang daarna toch het secretariaat erbij.

Uit correspondentie is gebleken dat zij daar enorm veel tijd in moet hebben gestoken. Leden die niet op tijd betaalden kregen van haar een keurige brief, soms nog een tweede.

Dat resulteerde in de instandhouding van vrijwel het gehele ledenbestand. Zij verzorgde de notulen van de bestuurs- en ledenvergaderingen, verzorgde de jaarverslagen en de correspondentie met de leden, instanties en gemeente en beantwoordde ontelbare vragen die via een mail werden gesteld.

Anja was vanaf de oprichting oplettend met wat binnen de gemeenschap gevierd moest worden. Voorbeeld hiervan is de 50-jarige herdenking van de Watersnoodramp van 1 februari 1953. In het organisatiecomité dat daarvoor werd gevormd, bekleedde zij de functie van secretaris. Mede door haar inzet werd alle leerlingen van de basisscholen op Tholen en Sint Philipsland het boek "Houwen Jongens" van K. Norel, ten geschenke gegeven. Om deze herdenking financieel mogelijk te maken heeft zij eveneens deel uitgemaakt van het sponsorcomité.

Voor een ruim opgezette Koninginnedag fototentoonstelling in het verenigingsgebouw op 30 april 2004 voerde Anja veel voorbereidend werk uit. Deze tentoonstelling werd tijdens de opening bezocht door het college van B en W en door een dele-

gatie uit de zusterstad van Tholen, genaamd Itawa uit Polen.

Het is vooral aan Anja te danken dat de bevrijdingsavond op 4 november 1994 in dorpshuis "De Wimpel" doorgang kon vinden.

Met de hulp van haar medebestuurders van de zang, de Historische Kring i.o. en met medewerking van het zangkoor VZOS werd een avond georganiseerd met diverse (door haar gearrangeerde) sprekers maar vooral van samenzang van Vaderlandse liederen en dat alles in een overvolle Wimpel.

Later sprak de streekpers over een zeer geslaagde avond! Ook was Anja betrokken bij het comité dat de viering van "60 jaar bevrijding" van het schiereiland Sint Philipsland in 2004 organiseerde. Op deze avond waren vele prominente bezoekers aanwezig, waaronder de nog in leven

zijnde leden van het Fluplandse Ondergrondse Verzet.

Op de dag van de onthulling van het monument ter ere van Stoottroeper Piet Avontuur en de drie Poolse, twee Britse en de Nederlandse evacue Karel Snijders in maart 2008 stelde Anja zich beschikbaar voor de regeling van de kranslegging. Een genodigde liet zich tijdens de onthulling ontvallen: "Vandaag is Anna Jacobapolder op de kaart gezet", hier mag Tholen trots op zijn!

In de nazomers van 2006 en 2007 was Anja samen met haar echtgenoot betrokken bij de organisatie van de trekpaardenrit voor ruit- en onder het zadel door de kernen en de polders van het eiland Sint Philipsland. Evenzo was zij betrokken bij de organisatie van de jaarlijkse braderie waarvoor zij steeds een fotoquiz organiseerde.

Uit het bovenstaande mag geconcludeerd worden dat Anja zich als een buitengewoon actief en gedreven bestuurslid van de HKK zeer verdienstelijk heeft gemaakt voor de samenleving van Sint Philipsland maar ook van daarbuiten.

Als dank voor het vele werk werd een verbouwereerde Anja door de HKK een receptie in een feestelijk versierd gemeenschapshuis aangeboden. In het bijzijn van inmiddels gewaarschuwde familie, vrienden, kennissen en collega's werd Anja toegesproken en alle lof toegezwaaid door haar werkgever Leen Geluk, de voorzitter van de VZOS Henk Geluk en ondergetekende. Aan het eind dankte een zichtbaar ontroerde Anja een ieder voor zijn/haar aanwezigheid en de organisatoren van het hele gebeuren voor de verrassing die haar ten deel was gevallen.

Fons Vlegghels

Inleiding naar het verhaal van de RTM op de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden

In de jaren 50 van de 19e eeuw werd het tot dan toe gebruikelijke vervoer verzorgd door de postkoets en de paardentram via de weg en het zeilschip en trekschuit over het water. Dat veranderde toen het stoomtijdperk aanbrak. Al in 1769 was de stoommachine uitgevonden door James Watt en werden tal van oplossingen bedacht en beproefd om het weg- en waterverkeer te mechaniseren. Het zou echter nog tot 1825 duren voordat George Stephenson een stoomlocomotief wist te construeren, waarvan het aandrijfwerk door een stoommachine werd aangedreven. Dit bracht ongekende mogelijkheden om het vervoer goedkoper en economischer te verzorgen. In het begin van de 20e eeuw konden ook de Zeeuwse eilanden hiervan profiteren via stoomtrams en stoomboten die toen in grote getale geproduceerd werden. De Rotterdamse Stoomboot Maatschappij verder in dit verhaal aangeduid als RTM heeft voor de spoorverbindingen op Schouwen Duiveland en over het Zijpe via Anna Jacobapolder, Sint Philipsland en Steenbergse veel betekend.

In drie afleveringen kunt u lezen, wat dit met name voor het eiland Sint Philipsland betekend heeft.

Deel 1 : De opkomst van het stoomtijdperk en de RTM.

(in Cronieke nummer 20)

Deel 2 : De veerdiensten en de tramhavens op het Zijpe.

(in Cronieke nummer 21)

Deel 3 : De stoomtram op het schiereiland Sint Philipsland.

(in Cronieke nummer 22)

Door Han Quist

Deel 1: De opkomst van het stoomtijdperk en de RTM

De eerste stoomtramlijnen

Zoals al aangegeven bij de inleiding werden na 1850 spoor- en tramverbindingen in Nederland in grote getale in bedrijf gesteld. De eerste ijzeren spoorweg met stoomtractie werd al in 1825 tussen het Engelse Stockton en Darlington geopend.

Ook in Nederland werden de ontwikkelingen in Engeland door vervoersondernemingen Afbeelding feestelijke opening eerste stoomtreinrit van Amsterdam naar Haarlem met belangstelling gevolgd. Het duurde dan ook niet lang voordat er begonnen werd met de aanleg van een tramlijn in den lande. Uit de geschiedenisboekjes is ongetwijfeld bekend dat de eerste stoomlocomotief "De Arend" op 20 september 1839 reed tussen Amsterdam en Haarlem met de formidabele snelheid

van een hollend paard (25 km per uur). Uit overlevering is bekend, dat men dacht dat de duivel er achterzat en men betrachtte grote terughoudendheid en wilde aanvankelijk niets weten van dit zwarte monster.

In de zeventiger jaren van de 19e eeuw ontstond in den lande behoefte aan een net van goede secundaire vervoermiddelen, waardoor vele belangrijke stadjes en dorpen uit hun isolement verlost konden

worden. Het was duidelijk dat de vele mazen in het hoofdspoorwegnet niet dan met zeer grote investeringen verkleind konden worden. Men zocht naar een goedkopere oplossing en vond die in een schaalverkleining van de stoomtrein; de stoomtram. Dit fenomeen was al in het buitenland bekend. Ondanks veel weerstand van onze volksvertegenwoordiging bracht de wet van 9 augustus 1878 de gewenste uitkomst. Door deze wet konden lokaalspoor- en tramwegen worden aangelegd, die indien niet sneller dan 15 km per uur werd gereden, niet meer onder de spoorwegwetten vielen. Deze wet kreeg gezelschap van de wet van 23 april 1880 op het openbaar vervoer met uitzondering van spoorwegdiensten. Laatstgenoemde wet stond geen hogere rijsnelheid toe, doch opende de mogelijkheid de trambaan op of langs de openbare weg te leggen hetgeen de aanleg veel aantrekkelijker maakte. Hierdoor vermeerde men veelal dure grondaankopen, onteigeningsprocedures of grondspeculaties. Een consequentie bij deze aanleg was, dat het profiel van de vrije ruimte van de trambaan vaak beperkt was, waardoor toepassing van het uit Engeland afkomstige en bij de meeste Europese spoorwegen reeds internationaal gebezigde zogenaamde normaalspoor (1435 mm) niet kon worden gebruikt. Reeds spoedig bleek, dat het Engelse smalspoor van 42 Engelse duim (een inch), in Europa gefixeerd op 1067 mm, zeer bruikbaar en bovendien kostenbesparend in aanleg was. Wel ontstonden door de aanleg van de baan langs de bestaande wegen vaak zeer bochtige tracés, waarop de rijsnelheid vanzelfsprekend slechts gering kon zijn. Ook het rollend materiaal diende overeenkomstig te worden aangepast; kleine veelal 2-assige personenrijtuigjes en dito locomotieven met geringe asdruk. Tal van ondernemende lieden stortten zich op het nieuwe avontuur dat tram heette. Zo ook de RTM, die voor onze omgeving van groot belang zou worden. Hierover meer in het vervolg van dit verhaal.

Bij tientallen werden concessies aangevraagd en verkregen. Tot daden kwam het – vaak door geldgebrek – meestal niet. Dichterbij in onze regio Zeeland en West-Brabant werd gestart met een samenstel van spoorwegverbindingen met als eindpunt Vlissingen. Volgens de Spoorwegwet van 1860 werd door de Staatsspoorwegen concessie verleend voor de aanleg van de eerste lijn van Roosendaal naar Bergen op Zoom. In 1867 werd de Kreek-

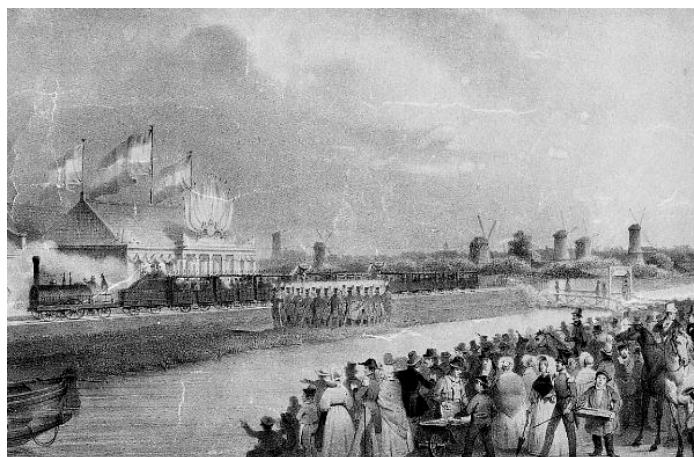

Stoomlocomotief 'De Arend'

krak afgedamd, waarna op 1 juli 1868 de lijn Bergen op Zoom naar Goes werd geopend. In 1871 volgde de afdamming van het Sloe en kon de lijn worden doorgetrokken van Middelburg naar Vlissingen. Het eindpunt van de 75 km lange verbinding.

Nog dichterbij huis legde de Stoomtrammaatschappij Bergen op Zoom – Tholen (BT) een lijn aan die op 15 september 1882 in gebruik werd genomen. Initiatiefnemer voor de 8 km lange lijn was aannemer C.A. Daverveldt, die met de heren Laane en Rogier ook een beetwortelsuikerfabriek leidde. Het aanleggen van één of meer tramlijnen zou voor de industrie van Bergen op Zoom van wezenlijk belang zijn, temeer daar de getijdenhaven van die plaats in slechte toestand verkeerde. De dienst werd geopend met twee 1e klas en twee 2e klas rijtuigjes, almede een gemengd exemplaar. Deze tramwagens van de Koninklijke Fabriek van Rijtuigjes en Spoorwegmateriaal J.J. Beynes te Haarlem die nog het aanzien hadden van een paardentram werden getrokken door twee in Zwitserland geconstrueerde Winterthur locomotieven. In 1886 ging de BT op in de Stoomtramweg-

maatschappij Antwerpen -Bergen op Zoom – Tholen (ABT) en werd de lijn doorgetrokken naar Antwerpen en was het cirkeltje in die regio rond. De gehele baan kwam op 7 september 1887 in exploitatie. Een plan van G.J. van Dixhoorn, toenmalig directeur van de ABT te Bergen op Zoom om deze lijn via een brug over de Eendracht door te trekken naar de steiger te Stavenisse is niet verder gekomen dan een concessieaanvraag in 1891. Met de stoombootveerdienst zou men dan verder moeten varen naar De Val ten zuiden van Zierikzee (bij ons wel bekend als Fliplan-

Feestelijke opening eerste spoorlijn Amsterdam-Haarlem

ders en Anna Jacobianen), vanwaar de reizigers met een paardentram of enig ander vervoermiddel Zierikzee zouden kunnen bereiken. Dit plan is nooit uitgevoerd. Pas bij de feestelijke opening van de brug over de Eendracht bij het stadje Tholen op 10 oktober 1928 kon de tram, nu via de Thoolse brug op het eindstation

Eendrachtweg worden verwelkomd. De tramverbinding naar Schouwen en Duiveland werd in het jaar 1900 gerealiseerd door de RTM maar liep niet via Tholen naar Stavenisse maar van Brouwershaven – Bruinisse, een veerdienst over het Zijpe via het schiereiland Sint Philipsland naar Steenberg.

Oprichting van de RTM

Nu dan de voor onze regio zo belangrijke, naar later zou blijken, oprichting en ontstaan van de RTM. Er zijn in Nederland 150 tramwegondernemingen werkzaam geweest. Eén daarvan was de Rotterdamse Tramweg-Maatschappij, gewoonlijk RTM genoemd. De RTM is opgericht op 12 november 1878 te Rotterdam en was de zevende maatschappij die in ons land tramlijnen exploiteerde. Zij heeft onder de Nederlandse tramwegmaatschappijen om diverse redenen een bijzondere plaats ingenomen. Initiatiefnemers waren de heren W.D. van Mourik Dzn te Drumt en K.B.J. de Bruyn te Tiel. Zij kregen middels een openbare aanbesteding op 15 augustus 1878 door de gemeente Rotterdam de concessie voor de aanleg en exploitatie van tramwegen op de rechter Maasoever te Rotterdam en brachten die concessie in bij de oprichting van de RTM op 12 november 1878.

Vanaf het jaar 1900 zou blijken hoe belangrijk de RTM zou worden voor de ontwikkeling en werkgelegenheid voor de ZuidHollandse en Zeeuwse eilanden en voor het eiland Sint Philipsland. Vanaf de oprichting tot 1882 werd er gereden met de paardentram. Vanaf dat jaar ging men geleidelijk aan over op stoomtrams. Eerst werd nog in 1881 een nieuwe tramweglijn aangelegd naar Delfshaven en Schiedam.

De stad Rotterdam groeide mede door de immigratie van de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilandbewoners, die door het tenietgaan van de meekrapcultuur aan het eind van de 19e eeuw en de landbouwcrisis gedwongen waren hun geluk elders te beproeven. Om de armoede te ontlopen kon men in Rotterdam nieuwe werkgelegenheid vinden in de daar al aanwezige en snel oprukkende industrie.

Zo is aan de hand van het bevolkingsregister berekend dat van eind 19e eeuw tot halverwege de dertiger jaren 20e eeuw ongeveer een derde deel van de platte-landsbevolking naar Rotterdam en in mindere mate ook naar andere plaatsen

Station Slaakdam te Sint Philipsland

vertrokken is om verbetering voor hun levensonderhoud te kunnen vinden.

Voor deze arbeiders en winkeliers moesten er (middenstands)woningen gebouwd worden en ontstonden er nieuwe wijken in de stad. Veel Zeeuwen en Fliplanders hebben zich in die tijd gevestigd in de wijk Delfshaven, het Oude Westen en Rotterdam-Zuid en hebben daar een nieuw bestaan opgebouwd. Meerdere Fliplanders onder ons hebben er nog steeds familieleden wonen. Ook veel straatnamen in Rotterdam-Zuid herinneren nog aan de Zeeuwse traditionele namen. De tramlijnen in en door de stad groeiden evenredig mee met de bevolkingsaanwas.

Expansie RTM

Door de relaties van de nieuwe stadsbewoners met de achtergebleven familieleden en kennissen ontstond er een band tussen Rotterdam en de eilanden. Het reizigersvervoer in dit gebied ging hoofdzakelijk per schip. Door deze toenemende vervoersbewegingen zag de directie van de RTM het als een uitdaging de tramlijnen uit te breiden naar eerst de Zuid-Hollandse eilanden en later naar de Zeeuwse eilanden. Mede door de opkomst

van het al eerder genoemde stoomtijdperk in de vorm van trams aangedreven door stoomtractie. Ook de stoomboot had omstreeks 1875 vaste voet gekregen in het eilandenrijk. Mogelijkheden genoeg dus om door te groeien.

Eenvoudig was dit niet, omdat er nog veel hobbels genomen moesten worden. Deze hobbels waren hoofdzakelijk de wateren tussen de eilanden. Daar moesten veerdiensten gerealiseerd worden. Toen de plannen aan het eind van de 19e eeuw voor de tramaanleg gemaakt werden is men uitgegaan van een bepaald lijnenpatroon. De verbindingen van de RTM werden in twee richtingen gegroepeerd: De lijn Rotterdam – Hoekse Waard – Schouwen-Duiveland vormde de ene as en liep het meest oostelijk. De lijn Rotterdam – Voorne Putten – Goeree en Overflakkee de andere. Voor ons als Fliplanders is de eerste as van belang geweest als we uitgaan van de veerdiensten Numansdorp -

Stoomtrein in de Rotterdamse Rosestraat, eindstation.

Zijpe (Bruinisse) en de veerdienst Zijpe – Anna Jacobapolder. De andere as naar Goeree en Overflakkee was voor de reizigers uit onze streken niet relevant, hoewel we daar in deel 2 nog wel op terug zullen komen. Vanuit deze geplande zogenaamde assen werden meerdere zijsporen naar allerlei dorpen en stadjes gepland. Het gaat in dit verhaal te ver om al deze verbindingen te benoemen.

Niet alleen de aanleg van tramwegen waren belangrijk. Er moesten ook aanlegsteigers gebouwd worden voor de stoomboten, die de veerdiensten gingen onderhouden. Tot dan toe waren er al wel veerdiensten in bedrijf tussen onder andere Rotterdam – Middelburg, Rotterdam – Zierikzee, Rotterdam – Antwerpen en nog een paar andere naar Goeree en Overflakkee. Deze stoomboten lagen op gezette tijden voor anker bij bepaalde dorpen en stadjes, waarop de passagiers met een roeiboot aan boord gebracht werden. Van aanlegsteigers was toendertijd geen sprake bij deze tussentijdse stopplaatsen. Dat veranderde met de geplande veerdiensten vanuit Numansdorp naar het Zijpe en Anna Jacobapolder alsmede meerdere veerdiensten in de regio. Daarover meer in het 2e deel.

De investeringen, die hiermee gemoeid waren moesten grondig in kaart gebracht worden en een zorgvuldige calculatie was een must om tot een verantwoorde invulling te komen van zo'n groot project.

Del Campo (1801-1879)

Over Willem Frederik Del Campo is door de lezers van de Cronieke al veel bekend. Toch dient vermeld te worden, dat hij de ontwikkeling van het stoomtijdperk op de voet volgde. Hij was een vooruitziend mens en hechte grote waarde aan goede verbindingen op het eiland Sint Philipsland. Tot dan toe waren de wegen op het eiland veelal onverhard. Hij had al in 1862 plannen en ideeën op papier gezet en deze in boekvorm aangeboden aan Koning Willem III bij diens bezoek aan Anna Jacobapolder en de zaak bepleit. De verdere ontwikkelingen in een later stadium van een tramwegnet werden door hem dan ook op de voet gevolgd. Zijn schoonzoon,

jhr. P.H.A. Martini Buys, adjunct ingenieur bij de Staatsspoorwegen was daarbij een goede bron van informatie. Del Campo heeft het verwezelijken van zijn plannen niet meer mee kunnen maken. Hij overleed in 1879, een jaar na de

oprichting van de RTM, die uiteindelijk de meeste van zijn plannen en ideeën heeft overgenomen en uitgevoerd.

Immigranten uit Flipland en Anna Jacobapolder

Tot slot van dit eerste deel nog een samenvatting van families van het eiland Sint Philipsand, die de sprong naar een betere levensverwachting gemaakt hebben in het eerste deel van de 20e eeuw. Veelal ging de man uit het gezin eerst om te verkennen en werk te vinden. Als dat eenmaal gelukt was moest een woning gezocht worden en kon het gezin overkomen.

Het is bekend dat mannen, die op het land hadden gewerkt bijzonder geschikt waren als grondwerker in de bouw van woningen, maar ook bij de aanleg van nieuwe straten, rioleringen en wegen. Verschillende Fliplanders en Anna Jacobianen begonnen een winkel in de Maasstad. Vooral de water en vuurnering, de zogenaamde 'waterstokers' verdienden een goede boterham in de stad. Deze winkeliers waren ontzettend veelzijdig. Ze verkochten op de wasdag warm water per emmer, al dan niet voorzien van een schep waspoeder. Naast de kruideniers waren had de vrouw van deze winkelier haar eigen afdeling in de winkel. Zij verkocht manufacturen, zoals onderkleding, huishoudtextiel, lakens en slopen en vooral ook sajete en wol voor de breiende vrouwen. In deze winkels kon men ook op de afdeling groenten, fruit en aardappelen terecht. In het koude jaargetijde verkochten ze ook zakjes eierkolen, antraciet en andere brandstoffen zoals sloffen en turf. Deze winkels hadden een bloeiend bestaan tot ongeveer 1960. Vooral in de stad kwamen toen de supermarkten van de grond en dat was de doodsteek voor de kleine middenstander en ook voor de 'waterstoker'. In het 'Oude Westen' van Rotterdam woonden een

tijdlang drie van deze

Fluplandse neringdoenden, er woonden er soms drie in één straat. Ik noem dan de Watergeusstraat. Je kon de Fluplanders vinden in de Spanjaardstraat, de Bingleystraat, de Corverstraat en de Kleine Visserijstraat. Het waren onder meer de families Kosten-van Duuren, Meijer-Noorthoek, Meijer-Mol, Neele-van Duuren, Kempeneers-Reijngoudt, Kempeneers-Neele, Verwijs-Ligtendag, Den Engelsman-Hooglander en meer anderen. Uit Anna Jacobapolder zijn kinderen van Izaak Verstraten en Janna Geluk naar Rotterdam vertrokken. Dit waren de gezinnen Verstrate- Nieuwelink van beroep kolenboer, gevestigd in de Corverstraat, Verstrate-Quist van beroep winkelier in levensmiddelen en slager, Verstrate-Niekerk van beroep winkelier in levensmiddelen, Verstrate-Lindhout van beroep vrachtwagenchauffeur. Verder is bekend dat er uit het gezin van Andries Neele en Jacomina van de Velde kinderen naar elders vertrokken. Dat waren broers en zussen van Krijntje Neele. Broers van hem gingen in Den Haag het stukadoorsvak beoefenen. Verder noemen we uit De Polder nog het gezin van Abraham Wagemaker en Adriana Bolier. Ook van dit gezin gingen er kinderen naar Den Haag en Leiden. Het lijkt er zelfs op dat er uit De Polder nog meer jonge gezinnen naar elders gingen dan uit de kern Sint Philipsland zelf.

Op familiebezoek met de tram naar Rotterdam.

Marien Verwijs en zijn vrouw Janna Ligtendag uit Sint Philipsland vertrok in 1935 met zijn gezin naar Rotterdam. Op de foto staat Marien met zijn vrouw en hun zoontje Cennie voor de Waterstokerij.

Wat de waterstokers betreft: Was de een met een artikel uitverkocht, dan gingen ze bij elkaar lenen. Ik zou nog door kunnen gaan, maar dat is nu niet de bedoeling. Van deze families en hun belevenissen zou je een apart verhaal kunnen maken in één van de Croniekes. Wie weet?

Ik noem deze namen om aan te kunnen tonen dat het reizigersvervoer in die periode van bijvoorbeeld Sint Philipsland naar Rotterdam en omgekeerd belangrijk toenam. Niet alleen broers en zussen, maar ook ouders wilden graag nu en dan eens een bezoek brengen aan hun familie. Daar was het tramwagennet en de veerdiensten van de RTM een uitstekend middel voor. Vanaf Sint Philipsland stapte men bij de halte aan de Slaakdam op de tram naar de Veerhaven Anna Jacobapolder.

De veerboot op stoom lag daar inmiddels gereed om overgezet te worden naar Zijpe. Hier stapte men op de fraaie Minister Lely, die de reizigers naar Numansdorp bracht. Daar stond de rokende stoomlocomotief met een aantal rijtuigen weer gereed om de reizigers voor Rotterdam verder te vervoeren naar het eindstation in de Rosestraat in Rotterdam-zuid. De trammetjes reden daar af en aan om de reizigers naar alle delen van de stad te vervoeren. Moest men naar 'het Oude Westen', dan wisten de reizigers al welk trammetje van de RET ze moesten nemen. Er waren meerdere mogelijkheden. De ene lijn nam je om op een van de haltes aan de Schiedamseweg uit te kunnen stappen. Een andere bracht je bij de Ruijgeplaatbrug op de Westzeedijk. De conducteur was je behulpzaam. 'Pak de leuning' en als het nodig was hielp hij je met je bagage bij het uitstappen.

In de volgende Cronieke blijven we dichterbij huis met deel 2:

De veerdiensten op het Zijpe en de RTM

Bronnen:

De Rotterdamse Tramweg-maatschappij op de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden door A.Dijkers

Signaal '97 uitgegeven door de gemeente Tholen

Zeeuwse Bibliotheek. Zeeuws Documentatiecentrum. Jaarverslagen RTM 1897-1922

De tramwegen en stoombootvereen van de RTM rondom Rotterdam door Dr.J. Verseput

Als u meer wilt weten over de werking van de stoommachine, kunt u de onderstaande link in de adresbalk van uw browser invullen. Er is zeker veel informatie te vinden voor de liefhebber op deze site.

<http://www.stoommachine.info/index.html>

http://www.stoommachine.info/uitleg_werking_stoommachine.html#De_werking

Scroll naar beneden en houdt het pijltje stil op de tekening en de principewerking is in animatie te bekijken.

Maandag wasdag en de huisvrouw was 's avonds uitgeteld...

De maandag was vroeger de wasdag. Een dag waarop in het gezin de wekelijkse was werd gedaan. Tegenwoordig staan er verschillende wasprogramma's op de wasautomaat, maar vergis je niet, vroeger was het ook een heel programma dat moest worden afgewerkt. De vrouwen die nu boven de 65 zijn kunnen daar nog over mee praten. Nu wordt gesproken van: Ik mò nog 'n waste draoie. Maar toen, en dan schrijven we over de jaren voor- en tijdens de oorlog, en ook daarna duurde het nog wel even voor het budget van de landarbeiders toereikend was om een wasmachine met allerlei toebehoren aan te schaffen.

Door Prieneke van Hoeve en
Marie Mol-Neele

Het was in die tijd vanzelfsprekend dat alle gezinsleden op zaterdag, als de werkweek erop zat, schone onderkleding aantrokken. Ook de bedden werden verschoond. Het witte wasgoed werd gescheiden van het bonte en dat werd op zijn beurt ook nog in tweeën gedaan. Het lichte bont en het donkere bont werd apart gewassen. Daarnaast kregen ook de sok-

gestopt. Het was meestal onderkleding die men de hele week had aangehad. Broeken, lange of korte, hemden, gemaakt van molton of katoen met lange of korte mouw. Aan één broek en één hemd had je je handen vol. Het hemdje en het slipje van nu is daarbij niet te vergelijken. Bij deze onderkleding kwamen in het koudere jaargetijde ook nog de borstrokken van alle gezinsleden. Ook het beddengoed, de lakens en de slopen uit de bedsteden en van de open zolders

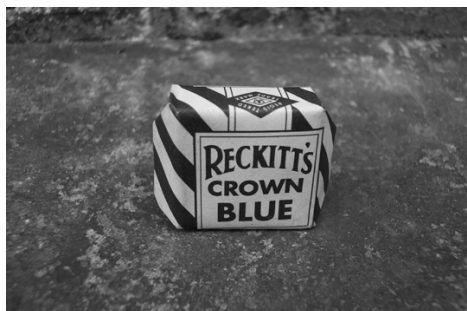
bruikt, dat eerst in een pannetje met water werd opgelost. Terwijl de was kookte moest je met een stok geregeld roeren en zorgen dat het wasgoed onder water bleef. Dit omdat het de neiging had naar boven te komen drijven. Was de inhoud voldoende gekookt dan werd met vereende krachten de inhoud overgebracht in een grote wasteil. Met behulp van een houten 'knijper' werd eerst al wat wasgoed uit de bus gehaald eer men deze over kon gieten. De wasvrouw droeg meestal een lange schort en was geschoeid op klompen om haar voeten tegen het hete water te beschermen. Als de bus leeg was werd met een houten stamper de was in de teil uitgestampt. Als de witte was nog een tweede wasbeurt kreeg, dan werd een blok 'sunlight' zeep in kleine stukjes geschaafd of gesneden en aan het kookwater toegevoegd. Dan mocht de was niet meer koken omdat er watervlekken op het wasgoed konden komen.

ken en de werkkleding nog een aparte beurt. En dan waren er nog de zogenaamde apartjes die speciale aandacht kregen. Het werd allemaal gescheiden. De hoofdzak was dus de witte was, die meestal op zaterdag in de week werd gezet. Voor de reinheid werd een bepaalde hoeveelheid soda toegevoegd. Het vuil kon dan al lekker los weken.

Eens per week verschooning

Zoals die nu in de wasmachine wordt gedaan en met de temperatuurknop op een bepaald aantal graden laat opwarmen, werd de witte was toen in een wasbus

week. De mensen gingen vroeg naar bed. De kinderen op de zolder en de ouders in de bedstede, om 's morgens weer heel vroeg op te staan. In de vroege morgen gingen de mannen weer naar het land. Lang niet altijd voelde men zich heerlijk fris om weer aan de nieuwe dag te beginnen. De arbeiders werkten tot 1940 en misschien nog wel langer, drie schoven per dag. Niet alleen de mannen, maar vrouwen die uit de kleine kinderen waren kon men ook in alle vroegte al op het veld vinden.

'het duveltje'

Op maandagochtend, of soms als het nog nacht was werd de kachel al door de echtgenoot aangemaakt. In veel gezinnen was dat een gietijzeren kacheltje, het zogenaamde 'duveltje'. De witte was werd op het ronkende kacheltje geplaatst, dat met eierkolen of briketten werd gestookt. De briketten noemde men ook wel 'sloffen'. De wasketel stond een groot uur lang te koken. Als zeepoeder werd Radion ge-

De klokstamper

Zo'n 60 jaar geleden kwam er een zink- en koperkleurige klokstamper op de markt. Deze was handiger, lichter en gaf met haar zuigende werking ook een beter resultaat. In de bovenzaal van hotel de Druiventros kwamen ze kort na de oorlog

de nieuwe vinding demonstreren. "Een kind kan de was doen", zo probeerde de verkoper. Hij liet jonge meisjes op het podium komen om het te bewijzen. In een teil met wasgoed stonden ze tot hilariteit van een volle zaal te stampen. Velen verlieten ten slotte de zaal met het 'wonderlijke' apparaat. Er moest toen toch nog een flink aantal jaren worden overbrugd voordat de wasmachine met alle toeters en bellen eraan in de gezinnen zijn intrede deed. De nieuwe stamper bewees dat het geen miskoop was geweest.

Was de witte was gestampt, dan werd ze uitgewrongen en in een teil koud water geworpen, gespoeld en weer uitgewrongen. Vrouwen wilden vooral niet het risico lopen dat ze konden zeggen dat hun was niet helder was. Was de onderkleding of de slopen naar het oordeel van de wasvrouw nog niet smetteloos genoeg, dan werd het gebleekt op een grasveldje of op de haag. Was het daar geen weer voor, dan ging het 'in de loda'. Een bekken koud water met een scheutje bleekwater deed wonderen. Maar dan werd door de propere huisvrouw de ketel weer opnieuw gevuld met sop en ging het, zoals we al noemden voor een tweede wasbeurt in de met sunlight sop gevulde wasketel op het 'duveltje' om nog even na te laten warmen (niet meer koken). Hetzelfde ritueel van spoelen en wringen volgde dan nog een keer. In het laatste spoelwater werd er voor het witte wasgoed een 'Reckitts zakje blauw' enkele malen in het spoelwater gedompeld om toch vooral het uiterste resultaat van helderheid te verkrijgen.

Het sop waarin de witte was gekookt was werd weer gebruikt om het lichte bont en vervolgens het donkere bont te wassen. Er werd weer wat water en zeepsop toegevoegd en vervolgens werd eerst het lichte bont en daarna de donkerbonte was op het 'duveltje' gezet. Echter, om krimp en vaal worden tegen te gaan, mocht de bonte was alleen maar opwarmen en vooral niet aan de kook gebracht worden.

Het bonte goed kreeg achtereenvolgens dezelfde behandeling als de witte was. Stampen, wringen, spoelen en nog eens spoelen en de was kon aan de droogdraad. Droogde het buiten niet, dan waren op de zolder wel een paar lijntjes gespannen om de was op te hangen. Ook het houten wasrekje rond de kachel deed wonderen.

Nadat ook de bonte was door de handen van de wasvrouw was gegaan, volgde op de duur de werkkleding. Wasbord en borstel moesten daarbij worden gehanteerd. Het gebeurde wel dat de vrouwen de overalls, de werkbrokken en jasjes op de stoep uitlegden en met een korte bezem de vuile vlekken te lijf gingen. Het was hard werken voor de vrouwen. Maar de dochters die van school kwamen werden ook al snel ingezet in het wasproces. Ze moesten vooral leren om het netjes aan de waslijn te hangen. Een uitkomst was natuurlijk het op de markt komen van de wringer. Een wringerbok waar aan weerszijden een bekken of wasmand op kon worden geplaatst was de oplossing. Er moest wel mee geleerd worden. Het wasgoed moest met de knopen naar binnen gevouwen door de wringer, anders kostte het elke wasbeurt een serie knopen.

We zouden bijna de stijfselbeurt van de overhemden vergeten. De kragen en de boorden van de mouw moesten na het strijken met de ijzeren strijkbouten, die op de kachel werden gewarmd, goed gesteven zijn. Ook de katoenen lakens en slopen kregen een stijfselbeurt. Het was daarna een plaatje als men de helderwitte was op de waslijn zag wapperen.

Het laatste sop werd niet zo maar weggegooid. Neen, het werd gebruikt samen met een beetje vim of wat aarde om (ongeschilderde) klompen te schuren.

Dit alles gebeurde in een speciaal washok waarin een stookgelegenheid en schoorsteen was aangebracht. Tenslotte kreeg het buitenplaatsje of de stoep nog een beurt en werd met het laatste sop geschuurd. De zon deed de rest.

Praat me niet over de grote was. 'k Word al moe als ik eraan denk...

Nou ik niet hoor, want ik lukt voor me wassen... door Radion! 't Spaart je boenen, bleken en een massa tijd.

Niet boenen en bleken? Toe nou, dan krijg je 't goed toch niet schoon... Zeg, is dat allemaal in Radion gedaan?

En of! Heb je ooit zo'n zuiver-witte was gezien? Geen smetje te bespeuren!

't Ziet er schitterend uit, da's zeker. Radion zei je? De eerstvolgende keer probeer ik het ook!

LATER: Nu bewijst mijn eigen was: **super-RADION** wast witter!

39 CT PER GROOT PAK

RADION wast witter

NEERLANDS MEEST GEBRUIKTE WASMIDDEL

BLAD 81-82

Familietradities: ons “Dagelijks Brood”

De uitleg in de Dikke Van Dale bij tradities is: ” Het overdragen van persoon op persoon, van generatie op generatie, bij monde, en vervolgens ook in voorstelling of geschrift”. Familietradities zijn dus zaken of gebruiken/gewoontes die kinderen weer van ouders overnemen, en deze vervolgens weer overdragen op hun kinderen.

Door Annie Vlegghels-Steijn

Wat heb ik van eetgewoontes van mijn ouders overgenomen? Niet zo heel veel eigenlijk, is mijn eerste gedachte. Maar ik gebruik wel het erwtensoep recept van mijn moeder, geschreven op een kladje, maar mij o zo dierbaar omdat het door haar zelf geschreven is.

Erwtensoep was, en is, echte winterkost. We aten het altijd zaterdag middag, zonder verder iets, en als toetje een mandarijn of een peer. Het was dus de warme maaltijd, want 's avonds aten we dan brood. Nu eten we 's middags nog wel erwtensoep, maar dan met brood of broodjes, en 's avonds nog een warme maaltijd. (Zal wel komen door de luxe van deze tijd).

Mijn moeder gebruikte voor het maken van soep haar snelkookpan, dat scheelde tijd, en gas! Een enkele keer werd dat voordeel weer teniet gedaan door een explosie van soep, wanneer de dop er ineens afschoot en de soep alle kanten opspoot. De dop was dan aan vervanging toe, of ze was vergeten het gas lager te zetten!

De soep had ook wel eens een aangebrand smaakje, maar over het algemeen smaakte hij heerlijk, mede dankzij de peen, ajuin en selderij. Heel vroeger gebruikte ze volgens mij hele erwten, die stonden dan in de kelder een dag of twee te weken.

Stokvis mee riest

Een ander wintergerecht was stokvis mee riest, gebakken juun en buttersause. Dit was bij ons altijd een zondagmiddagmaal.

Vroeger vond ik dat lekker, maar later begon het me te vervelen om elke zondag hetzelfde te eten, en ging ik nieuwe recepten met stokvis uitproberen. Ik eet het dan nu nog maar een enkele keer, op de ouderwetse manier, maar meer uit nostalgie dan voor het lekkere. Het valt dan ook meestal tegen, zal ook wel door de absurd hoge prijs komen.

In het voorjaar werd zondags de stokvis opgevolgd door zoute vis, altijd mee peetjes en nieuwe errepels, en uiteraard buttersause. De tijd dat ik dit voor het laatst at, kan ik me niet meer herinneren, het was niet mijn favoriete maaltijd.

In de zomer aten we wekelijks geroerde sla mee spekjes. Deze lekkere stampot maak ik nog wel steeds volgens oud recept. Alleen hoeft het voor mij niet persé zomer te zijn om dit te eten.

De reden was waarschijnlijk dat in de zomer de sla volop verkrijgbaar was, en 's winters niet, of te duur. Wij hadden de sla trouwens gratis, uut den of! Vroeger was sla niet mijn favoriete groente, omdat er op die sla altijd luisjes zaten, waar ik vies van was. Nu denk ik met weemoed terug aan die verse kroppen van pa, zonder al die bestrijdingsmiddelen.

Ook een echt zomergerecht voor de zaterdagmiddag was pruummemoes, heerlijk. Dit werd koud gegeten, er zaten geweekte zwarte pruimen in en volgens mij ook nog rozijnen, in een soort lichtbruine vla. Ik denk dat er ook stroop doorheen zat. Helaas heb ik hier geen recept van. Mocht iemand het nog weten, of hebben, ik hou me aanbevolen!

Ik kan me ook nog wel herinneren dat we in het weekend olieneutjes pelden, op een krant op de tafel. We hadden toen nog geen driehonderd soorten chips en

nootjes, en waren gelukkig met die pelpinda's.

Nu ik het over nootjes heb, denk ik ineens aan een voorval van zo'n 20 jaar terug, waar ik dan gelijk mijn verhaaltje mee wil afsluiten.

'n Neutje?

Mijn man Fons kwam voor het eerst bij ons thuis, op een avond. We hadden al koffie gedronken rond 8 uur, en (ook een gewoonte)

om 9 uur dronken mijn moeder en ik dan een glas karnemelk. Mijn moeder kraakte daarbij altijd een paar walnoten voor de liefhebbers. Ze vroeg daarom aan Fons: Mo jôôk 'n neutje? Fons, die het wel wat vroeg vond voor een borrel, maar dit niet liet merken, omdat hij nog niet wist wat in huize Steijn gebruikelijk was (en er ook wel behoefte aan had tijdens zo'n eerste kennismaking) antwoordde: "Ja, lekker, alstublieft". Waarop mijn moeder hem een paar gepelde walnoten toeschoof!

Fluplandse hutspot

Hutspot is bij mijn weten altijd een stampot geweest van aardappelen, winterpenen en uien. Totdat onze buurman Jacob van Oeveren op een goede dag mij heeft uitgelegd dat er in hutspot geen peeën mee juun zitten. Daarop ben ik erg nieuwsgierig geworden en heb me uitvoerig laten inlichten hoe ik de Fluplandse hutspot klaar kan maken. Ook waar ik de ingrediënten kan kopen. Dat is gewoon bij een Zeeuwse slager, toen nog Geilings op de Voorstraat. Al vrij snel ben ik het gaan uitproberen. En ja hoor, het is heerlijk. Een echte aanrader om af en toe op het menu te zetten.

Door Marieke Wolse

Vroeger werd het varken of soms wel een paar achter het huis in hun kot gehouden en gedurende het jaar vetgemest. Het eten wat over was werd door het varken opgegeten. Verder kreeg het varken krieltes. Die werden in een grote wekketel gekookt. Kinderen mochten dan ook even proeven. De gaargekookte kriel werd met water en een paar handvullen gerstemeel gemengd tot een vloeibare massa. Het werd daarna in de stenen voederbak van het varken gekiept.

In november ging het geslachte varken in de Keulse Pot met zout erover, zodat deze in de pekel kwam te staan. Na drie weken tot een maand begon men van de Hutspot te eten. Dat waren de knoesten van de ham en de in stukken gehakte Ruggenstreng (de Rikstringe) van het varken. De Hutspot werd gekookt voor bij de middagpot. Als groente had men hele ongeschilde Gieser Wildeman stoofperen bij, met het steeltje er nog aan. Beslist Gieser Wildeman, dat zijn natuurlijk het lekkerste en ze koken rood Soms werd hutspot ook bij de boterham gegeten. Naar keus werd het dan een beetje opgebakken.

Gieser Wildeman stoofpeer

Varkensribbetjes

Witte saus

Eigenheimer aardappelen met kruiden

Bij Marie Mol-Neele heb ik ook nog even navraag gedaan, hoe zij van haar moeder heeft geleerd om de Fluplandse Hutspot klaar te maken.

Ingrediënten: voor 2 personen.

- vier stukken hutspot. Dit zijn ribbetjes of knoesten van de ham of stukken gehakte ruggenstreng.
- zes à acht peren.
- aardappelen naar behoefte.

De hutspot en de peren tegelijk in één pan aan de kook brengen. Dat gedurende 2 à 3 uren zachtjes aan de kook houden. Intussen de aardappelen schillen en met wat zout koken.

Met een schuimspaan het vlees eruit scheppen en in een schaal doen. De peren in een andere schaal overscheppen.

Het vet (wit van kleur) er voorzichtig afscheppen en opkloppen met de garde. Dat als jus gebruiken.

Alles wordt apart geserveerd. Het is dus geen stampot, wat de naam wel suggereert.

Probeer het maar eens te maken. Vroeger wisten de mensen wel wat lekker was. Veel kookplezier en eet smakelijk!

De zilveruienteelt op Sint Philipsland

Ik herinner mij, dat ik als schooljongen van 10, 11 jaar en ook later, mee moest naar “de juun”. Niet dat ik dat leuk vond, maar het was meer een vanzelfsprekendheid, want mijn schoolmaatjes gingen ook. In het voorjaar moest je na schooltijd - soms ook ervoor- en op zaterdag helpen met het onkruid wieden. Later in het jaar, tijdens de grote vakantie, dan ging het pas echt beginnen. De uitjes moesten dan de grond uit. We moesten helpen met het rooien, ‘junen’, zo werd het genoemd. Het was echt een familiegebeuren, waarbij het gehele gezin in de weer was, zeker bij het rooien. Er werd tijdens het rooien hard en lang gewerkt, want het was slechts een korte periode van 5 á 6 weken dat iets extra’s kon worden verdiend. De meeste mannen werkten toen nog bij de boeren op het land en de vrouwen deden het huishouden. Het weekloon was niet hoog en seizoenwerk waarbij vrouwen en kinderen konden worden ingeschakeld, was een mogelijkheid voor wat extra inkomen om voor de kinderen nieuwe kleren te kunnen kopen of dingen voor in het huishouden of voor de wintervoorraad kolen. Andere vormen van dergelijke seizoenarbeid waren bessen, appels en peren plukken in de boomgaard van Chris Wisse en aardappels rapen achter de rooier. Ook hielpen kinderen wel bij het loof afhakken van de suikerbieten.

Door Bram Quist

Ik wil nu beschrijven wat ik me nog van het werken op de juun kan herinneren. Dat is dus de situatie vanaf de jaren vijftig in de vorige eeuw. Ik zal hier en daar ook een uitstapje maken naar de periode vóór mijn tijd. Voor die informatie heb ik gebruik gemaakt van een krantenartikel van Jan Kempeneers uit 1986.

Fluplandse bakker ging pionieren met zilveruien

Vanaf rond 1900 tot in de vijftigerjaren werden in Flupland en de Polder handmatig zilveruien geteeld en geoogst. Dit werd niet door de boeren zelf gedaan, maar door commissionairs die percelen land huurden van de boeren. Abraham de Ruijter was aanvankelijk bakker in de Achterstraat. Hij was de eerste die contact legde met iemand uit de conservenindustrie en de teelt van zilveruien ter hand nam. Eerst beperkt, maar toen na een aantal jaren bleek dat er steeds meer vraag naar het witte goedje kwam, legde ook zijn zoon Pieter het bakkersvak neer. Hij werd op Flupland de doorbreker in de teelt van zilveruien. Later ook zoon Bram. De naam De Ruijter en zilveruien werd een begrip voor Sint Philipsland. Tientallen jaren droeg de teelt op Flupland en de omliggende plaatsen bij aan deze economische facelift voor de bevolking. De familie De Ruijter werkte in commissie eerst voor de firma De Koeijer, later voor de firma Speijer Brothers en Van de Vijver. Deze firma was veruit de grootste. Speijer behoorde tot een Joodse familie en is in de Tweede Wereldoorlog via Engeland naar de Verenigde Staten gevlucht. Van de Vijver had een conservenfabriek in Rijksburg en sloot zich bij de eerste aan. Meerdere kleine commissionairs in landbouw-producten gingen na deze oorlog en na de Ramp op kleinere schaal zilveruien telen. Dat waren o.a. Cent de Braber,

Kees Kosten, en Marien Reijngoudt. De commissionair ging vanaf begin april de gehuurde percelen bewerken, zodat de vroegste uitjes, bij gunstig weer, konden worden ingezaaid. Kort daarop werden ook op overige kavels de uien gezaaid.

Vanaf mei verschenen de vrouwen, meisjes en schoolverlaters, onder toezicht van een opzichter, voor ons begrip een “juunbaes”, op het land om kavel voor kavel van onkruid te zuiveren. Naast elkaar op de knieën zittend, werd het onkruid met

onderdrukken. Kreeg het onkruid de overhand, dan verstikten de uienplantjes. Juist daarom bleef het wieden soms doorgaan tot kort voor de oogst. De mannen gingen tegen de oogst nog wel eens lopend over de velden om de grote onkruidplanten te verwijderen.

Het wieden duurde tot de oogst van de vroege uitjes aanbrak. Later kon ook individueel of met twee personen bij de telers een bepaalde oppervlakte worden aangenomen om deze onkruidvrij te hou-

een puntmesje van tussen de uienplantjes weggehaald. Soms waren dat wel groepen van zo’n 25 tot 30 personen.

Zacht schoeisel was een van een van de voorwaarden om op het veld toegelaten te worden. Schoolverlaters, ze waren soms nog maar een jaar of veertien, waren wel eens geneigd om met elkaar te ravotten, maar dat was funest voor de jonge plantjes. De ‘juunbaes’ maakte daar snel een einde aan. Wie niet luisteren wilde mocht het veld verlaten. De Ruijter had op de duur zoveel uien, dat ook nog een groep mannen werd ingezet om het onkruid te

den, bijv. één of een half “gemet” per persoon. (een gemet is 4000 m²) De huurder had dan de plicht zijn areaal vrij te houden van onkruid en ontving daarvoor de overeengekomen som. Het onkruidvrij houden was een uiterst nauwkeurig karwei, wat daarom veelal door vrouwen en (hun) kinderen werd gedaan, vanwege de fijnere motoriek dan die van hun mannen en vaders met hun dikke en stijve werkmanshanden. De plantjes stonden dicht opeen en het onkruid (vuulte) groeide ertussen. Met een aardappelschilmesje werd het onkruid voorzichtig van tussen de plantjes gehaald. Om de knieën te

beschermen droegen de wied(st)ers kruip-lappen.

De oogst

Tegen de tijd dat de zilveruien volgroeid waren en geoogst konden worden, kregen de wied(st)ers het afgesproken bedrag uitbetaald. Dan was het inmiddels juli, augustus geworden en brak de oogsttijd aan. Het was als het ware een feest voor de inwoners van Flupland en de Polder Bij het oogsten kwamen vooral vrouwen, al dan niet vergezeld van hun kinderen in touw. Ook waren er landarbeiders die van de boer vrijaf kregen om te helpen oogsten. In het begin van de oogstperiode werd een korte schrabber gebruikt, waar-

bij men zittend op de knieën een handvol loof vastpakte en met de schrabber in de andere hand de uien uitschoffelde. Vervolgens werd de schrabber even terzijde gelegd en werden de uien van het loof losgedraaid en in een mand of emmer gedeponeerd. Was de mand vol dan werd hij achter de rooier leeggekiept en ontstond er gaandeweg een meterslange spreij van zilveruien. De uien werden enigszins gespreid, zodat ze konden drogen. In mijn herinnering zie ik nog al die tientallen mannen, vrouwen en kinderen, naast elkaar op hun knieën kruipend, ieder zijn eigen strook (jooie) van één á anderhalve meter breed, met uien oogsten.

Horren

In het begin van de jaren '30 van de vorige eeuw werden de uien in plaats van op spreij, op horren van circa een bij twee meter geworpen. Daar werden houten blokken of groenteblikken onder gezet, zodat ze van onderuit konden drogen. De juunbaes kwam dan regelmatig langs met

de opdracht dat de juun omgezet moest worden. Was de wind er weer lekker doorheen gegaan dan waren de juuntjes opgedroogd. Nadat er enige dagen was gerooid en de uien droog genoeg waren, werden ze in zakken gedaan (gebaald). Na zo'n paar dagen kon de commissionair ongeveer bepalen wat de kilo-opbrengst van de blok uien zou kunnen zijn en de werknemers konden inschatten wat ze konden verdienen. Dat was het moment waarop de commissionair met een aantal vertegenwoordigers van de werknemers ging onderhandelen over de kiloprijs die de werknemers kregen voor de gerooide uitjes. Het loon wat de mensen per baaltje kregen kon dus bij het verhuizen naar een andere kavel weer veranderen.

Aanvankelijk moest je de uitjes die je had opgebaald zelf naar de bascule dragen of slepen. Daar werden ze gewogen. Aanvankelijk kreeg men voor elk zakje afgeleverde uien een rond houten blokje en later een lichtmetalenpenning, voor elk afgeleverd baaltje. De blokjes of penningen konden vervolgens op zaterdagmiddag worden ingeleverd. Dat gebeurde in de schuur van De Ruijter tegenover zijn woning in de Achterstraat. In de deuropening was een lange tafel geplaatst waarachter een vijftal mensen had plaats genomen. Bij de eerste werden de ontvangen penningen ingeleverd. De volgende personen berekenden het loon en door de twee laatste personen volgde de uitbetaling. Dat was voor de Fluplanders en de gezinnen in Anna Jacobapolder en op de Sluis, vooral in de vooroorlogse jaren, het hoogtepunt van de week. Er kon weer betaald worden. In tientallen winkeltjes en bij slaggers en bakkers konden in de juuntied de achterstallige winkelbriefjes worden afbetaald. Vooral de grote gezinnen hadden het in de wintermaanden erg moeilijk. De winkeliers wisten dat, maar ze wisten ook dat ze zouden betalen.

Terug naar het land. Tijdens de werkzaamheden werd er af en toe even gepauzeerd. Naast de reguliere schaft-tijden van

negen uur tot half tien en tussen de middag van 12 uur tot half twee, als de middagmaaltijd thuis werd genuttigd, was er ongeveer om het uur een korte pauze om op adem te komen.

De vrouwen gingen – als het niet te ver was – tussen de middag een half uurtje eerder naar huis om de aardappels op te zetten. De groente en de saus werd de avond ervoor al klaargemaakt.

Door een van de oudere werknemers werd tussendoor met het sein: “koppen op ôôôr!!!” aangegeven dat men de schrabber of de riek neer moest leggen. Een korte schafttijd volgde dan om even een versnapering (een stukje zoete koeke) en iets te drinken. Iedereen had wel een fles koude thee of koffie bij zich. Was het na zo'n minuut of tien weer tijd om te beginnen dan riep dezelfde persoon met de hand aan zijn mond: “begin mèr ôôôr!!!”. Naast het harde werken is het vooral ook de gezelligheid onder elkaar die in onze gedachten gebleven is.

Met de brede riek

Naarmate de tijd verstreek, stierf het loof meer en meer af en kon niet meer met de schrabber worden geoogst. Dan werden de uien met een plat aardappelriekje met korte steel losgewoeld en opgeraapt. In de loop van de jaren '50 trad er als gevolg daarvan een verruwing op bij het rooien. Van aardappelrieken, waarmee de piepers

aan de hoop werden opgeschept, werden door de smid brede platte ricken gemaakt. De bolle uiteinden werden plat en scherp gesmeed en de holle riek waarin de aard-appels bleven liggen werden plat geslagen. Voortaan ging men al vanaf het begin van de oogst de pijpen afmaaien. Het gevolg: De rooiers haalden per direct een hogere productie. Of dat alleen aan de werknemer ten goede kwam is maar de vraag. De uitjes werden met grond en al uit de aarde geschept en op een zeef (hor) gegooit. Een huisgenoot of collega sloeg en wreef vervolgens de aarde uit de uien. Als de hor zo vol was, dat er geen ruimte meer was om te zeven, dan nam het tweetal de hor op en schudde de uien op een andere hor. Opnieuw werd de hor in schuine stand opgesteld. Handige mannen en echtparen wisten op deze manier veel uien uit de grond te halen. Ouderen, zowel mannen als vrouwen, vielen op door hun bescheidenheid en waren tevreden met hun portie.

Sommigen hadden een uitzonderlijk brede riek, speciaal bij de smid laten maken, zodat ze tot een grotere productie in staat waren. Als de juunbaes had geoordeeld dat de uien droog genoeg waren, dan mochten ze in zakken worden gedaan en kwamen sterke mannen de zakken ophalen. Ze gaven deze bij elkaar op en brachten ze naar de sorteerder. Daaraan stonden de daggelders. Aan het einde van deze 'juunfiets', die door een motor werd aangedreven rolden de uitjes krakend schoon in de zakken die

werden afgewogen. Partij voor partij werden ze in zakken gedaan en afgewogen. Degene wiens partij over de sorteerder was gegaan wist hoeveel kilo op zijn naam werd genoteerd.

Vóór de oorlog werden de geoogste zil-veruien per schip vervoerd naar Geertruidenberg, waar ze in de omtrek met de hand werden geschild en ingelegd. Later ging het vervoer natuurlijk met vrachtauto's. Bij Piet de Ruijter waren het de expediteurs Kees Neele (van de sjap) en Aarnoud Beurkens die in de oogsttijd werden ingezet. Naast de optrekkers waren er ook een aantal die aan de sorteerder (de juunfiets) stonden en de zakken opgebaalde uitjes er naar toe droegen. Aanvankelijk moest de werknemer zelf de

zakken met uitjes op een punt brengen waar ze werden afgewogen. Er werd dan wel eens een steekproef gedaan of je de zaak niet bedotte.

De genoemde expediteurs brachten, als de blok zilveruien er uit was, de honderden juunhorren en de juunfiets naar de volgende kavel. Piet de Ruijter hielp Kees van de Sjaap al voor de oorlog 1940-'45 aan middelen om een vrachtwagentje aan te kunnen schaffen. Later ging ook Aarnoud Beurkens als expediteur voor zichzelf beginnen. Hij vervoerde de afgewogen uitjes naar Geertruidenberg en omstreken. Zoals reeds genoemd werden de uitjes daar geschild en ingelegd. Met een tweede vrachtwagen van Beurkens bracht ook Bram Nelisse de uitjes naar Noord Brabant. De tijd dat men met grote groepen op het uienveld zat om te wieden en te rooien, zal niet ligt worden vergeten. De jongeren van toen zijn nu oud en velen reeds overleden. In de landbouw was er in 1950 al veel gemechaniseerd. Ook voor het met de hand rooien van de zilveruitjes kwam het einde toen in zicht. Proeven met rooimachines lieten steeds betere resultaten zien en ook de bestrijding van het onkruid met chemische middelen maakten vrouwen en jongeren met het puntmesje op het veld overbodig.

Vele lezers zullen dezelfde herinneringen hebben over de juun. Sommigen zullen mij kunnen verbeteren of aanvullen, omdat het geheugen niet altijd betrouwbaar is en waar ik over schrijf zijn gebeurtenissen van vijftig jaar en langer geleden. Schroom niet en reageer! Vooral leuke anekdotes zijn van harte welkom.

De stads- of dorpsomroeper

Tegenwoordig zijn we gewend aan allerlei communicatiemiddelen zoals, satelliet, telefoon (vast of mobiel), computer (internet en e-mail) enzovoort. In vroeger tijden was dit allemaal veel primitiever. Daarvoor werd de stads- of dorpsomroeper ingeschakeld. Stads- en dorpsomroepers waren er al in de Middeleeuwen. Zij brachten het nieuws van een stad of dorp onder de bevolking. Veelal waren zij in dienst bij de landheer, stadsbestuur en in later tijden bij de gemeente en riepen officiële boodschappen om. Ook kondigden zij geboorten of overlijden(s) aan. Een stads- of dorpsomroeper maakte zijn roep op spontane geestige wijze. Vaak rijmde de omroeper. Het wapen van een omroeper is een welluidende stem met bel, ratel, toeter of gong. Zijn roep begon met : Boeren, Burgers en Buitenlui en eindigde met: Hoort, Hoort , Zegt het voort. Niemand mocht het beroep

van omroeper uitoefenen zonder daartoe in bijzonder door de plaatselijke besturen te zijn gemachtigd of aangesteld. Het beroep van stadsomroeper was daardoor een volledige baan. In de dorpen daarentegen was het een bijbaan, veelal uitgeoefend door een plaatselijke winkelier, postbode of bijvoorbeeld de barbier. De omroepers gingen gekleed in historische kostuums of ouderwetse pakken. Sommigen uitgedost als in de 17e eeuw, anderen met kleren van rond 1900-1950. Zij beschouwden zich als de ambassadeurs van hun woonplaats en werden voornamelijk ingezet bij allerlei festiviteiten, als er een belangrijk persoon was overleden en andere speciale gelegenheden. In de dorpen werden de mensen van huisdeur tot huisdeur op de hoogte gebracht van het overlijden van een dorpeling(e).

Door Han Quist

Kwalificatie eisen voor de stads- of dorpsomroeper uit 1828

Niemand mag het beroep van om- of rondroeper uitoefenen zonder daartoe bijzonder door de plaatselijke Besturen te zijn gemachtigd of aangesteld. De verordeningen van enen omroeper bestaan hoofdzakelijk om in alle steden langs de openbare straten, al de hem ter hand gesteld wordende aankondigingen van verkopen en verhuringen aan te kondigen, de verloren en gevonden dingen op te sporen en terecht te brengen, en voorts alle andere bekendmakingen, waarbij het algemeen enig belang heeft om te roepen. Tot deze aankondigingen bedient hij

(voor zover bekend waren het altijd mannen) zich van een koperen bekken met enen houten klopper. Hij moet alle bekendmakingen voor een zeker vastgesteld loon van de belanghebbenden dadelijk en met de meeste nauwkeurigheid ten uitvoer brengen zonder dat hij zich in den tussentijd lang op de wegen mag ophouden. De voornaamste vereisten van den om- en rondroeper zijn: dat hij kan lezen en schrijven, tevens moet hij een goed geheugen en vooral ene duidelijke en verstaanbare stem hebben.

Bron: Voor het jaar 1802 P.N. Muylt, Nederlandsche tafereelen, deel 1, 1828. Aangepast in de huidige Nederlandse taal

De dorpsomroeper te Sint Philipsland en Anna Jacobapolder

De door de gemeente aangestelde dorpsomroeper van Sint Philipsland en Anna Jacobapolder was de heer Willem van der Dussen Willem was van beroep kolenboer. Tevens was hij ook afroeper naast de notaris bij openbare verkopen en tot 1939 de enige lijkdienaar te Sint Philipsland. In dat jaar ging ook de Fluplandse ondernemer Hendrik Poulus Kramer begrafenissen verzorgen. Van der van der Dussen is overleden op 12 december 1981 en werd te Sint Philipsland naast zijn vrouw begraven.

Willem van der Dussen riep alle officiële mededelingen van gemeentewege om. Bij afwezigheid nam de voorman buitendienst Cornelis Stouten, die ook gemeentebode en grafdelver in dienst van de gemeente

was, voor hem waar. Later nam deze veelzijdige dorpsgenoot, die ook juwelier, horlogemaker en klokkenmaker was, de bel in handen om de nieuwtjes in het dorp om te roepen. Kees Stouten is overleden op 6 januari 1987. Willem van der Dussen riep ook in Anna Jacobapolder de officiële mededelingen om. De "gewone" mededelingen, zoals noodslachtingen werden gedaan door de heer Cornelis Wesdorp, overleden te Bergen op Zoom op 28 januari 1951. Wesdorp, die huisschilder en barbier was in De Polder is 61 jaar oud geworden. Zijn zoon Marien Wesdorp heeft ook nog wel omgeroepen, maar lang is dat niet meer geweest. De streekbladen, zoals de Eendrachtbode namen de bekendmakingen over. Marien bleef het schilderwerk voortzetten en specialiseerde zich ook in de elektra. Met zijn vrouw Elizabeth Mol, 'Bet de naaister' werd ze

in de volksmond genoemd, hadden een winkeltje met verfwaren en ging er een stop of een lamp kapot, dan konden ze in De Polder bij 'Merien de schilder' terecht. Ook voor reparaties of als je er een stopcontact bij wilde hebben, kon je bij hem terecht. Hij is overleden op 18 maart 2001. In tegenstelling tot vroeger jaren droegen de omroepers op ons eiland geen tenue, maar gewoon nette kleding. Als de omroeper werd gehoord ging de buitendeur open en verscheen een van de bewoners op de stoep. Was er nog een onder en bovendeur, dan werd het bovenste deel geopend om te luisteren naar het nieuws van de omroeper.

Anders was het als de lijkdienaar het overlijden bekend maakte van een ingezetene. Zij droegen als ze in functie waren een zwarte broek met geklede jas, zwarte

Gatze de Moed uit Stavenisse komt als omroeper bij een speciale gelegenheid.

handschoenen en als hoofddeksel een hoge hoed met daaraan een zwart zijden lint, ook wel wimpel genoemd. Was er een kind gestorven, dan droeg de dienaar gewoonlijk witte handschoenen. Als er een overlijden bekend gemaakt werd, gebeurde dat in het gehele dorp, van huis tot huis. De dienaar stapte naar binnen en maakte aan de bewoner(s) het overlijden in de gang of bij de ingang van de kamer bekend doormiddel van een briefje op te lezen waarop de tekst stond. Meestal kon hij dat al uit zijn hoofd, want het was maar een korte mededeling. Als de bewoner het had aangehoord bedankte deze hem voor het bericht en vroeg gewoonlijk aan de dienaar of hij de groeten aan de rouwfamilie wilde overbrengen. Vanaf februari 1956 ging Willem van der Dussen echter op een andere wijze het overlijden aan de bewoners bekend maken. Het dorp breidde steeds uit. Voortaan liet hij rouwkaartjes op briefkaartmodel drukken en bezorgde deze, netjes in het zwart gekleed met hoed op, huis aan huis in het gehele dorp. Overleed er in Anna Jacobapolder een bewoner dat werd ook in deze kern, inclusief de Sluis het overlijdensbericht bezorgd. Weliswaar is dit een ander onderwerp dan dat van de dorpsomroeper, maar de traditie wordt te Sint Philipsland en in De Polder door velen nog steeds in ere gehouden.

Nog even terug naar Hein Kramer, zoals hij in volksmond werd genoemd. Hij had het in de magere 30tiger jaren van de vorige eeuw als zelfstandig ondernemer niet zo breed. Hij kon er, wat werk en

verdienste betreft, best wat bij gebruiken. Zoiets als begravenissen verzorgen, daar had hij zich wel eens tegen iemand over uitgelaten. Hij was schoenlapper, herstelde zeilen van landbouwmachines en verkocht peterolie. Toen kleermaker Jacobus Verkerke op 23 februari 1939 in zijn woning op de Oostdijk overleed werd Hein Kramer door een familielid van de overledene gevraagd de begrafenis te verzorgen. Kramer stemde daarin toe en zodoende was kleermaker Verkerke, die zijn woning op de Oostdijk had, de eerste van wie hij de begrafenis leidde. Vervolgt de meeste begravenissen werden in het vervolg nog door Van der Dussen verzorgd, maar ook Kramer kreeg van toen af jaarlijks de gunst van een aantal families om het laatste werk aan hun overledene te doen. Hendrik Poulus Kramer was een

zoon van herbergier Jan Kramer en Sijgje Tak. Hij was geboren te Sint Philipsland op 18 december 1881 en overleed te Rotterdam op 1 januari 1959.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog is er nog een tussentijdse omroeper geweest. Dit was de heer Arie (Aoi) van Vessem. Hij was tijdens de inundatie van Bruinisse op Sint Philipsland geëvacueerd. Hij was getrouwd met de Fliplandse, Jacoba (Koojsje) Gunter, die in Bruinisse een winkeltje runde geboren te Sint Philipsland op 11 juli 1879 en overleden te Bergen op Zoom op 16 september 1957, begraven te Halsteren, 78 jaar oud. Uit een eerdere relatie had zij al twee zoonnetjes, die op heel jonge leeftijd zijn overleden. Koojsje trouwde met Arie op 23 juni 1936. Zij waren toen beiden al 36 jaar oud. Arie was al dorpsomroeper te Bruinisse en had dus de nodige ervaring. Arie is overleden te Zierikzee op 14 september 1971, begraven te Bruinisse, 91 jaar oud. Hun huwelijk bleef kinderloos.

Hoe moeilijk het soms ook was voor Aoi, een oplossing wist hij meestal wel te vinden als er wat te verdienen viel. Op den duur werd hij bestempeld als een dorpsfiguur. De mensen luisterden aandachtig naar hem. Dat blijkt wel uit de onderstaande foto, waar de bovendeur werd geopend om het nieuws van de omroeper te beluisteren.

Hoe grappig hij het kon maken lezen we in het onderstaande verhaal uit overlevering: "Aoi liep erg ongelukkig vanwege zijn reumatiekziekte. Maar dat weerhield hem niet om zijn beroep als dorpsomroeper te Bruinisse en ook toen hij tijdens de inundatie van Schouwen-Duiveland te Sint Philipsland was geëvacueerd uit te

oefenen. In de winter leverde dat bij sneeuwval en gladheid wel eens problemen op. Maar ook daar wist Aoi een oplossing voor. Hij vroeg dan aan zijn buurman Jan van den Bos te Bruinisse of hij hem op de slee door het dorp wilde duwen. Buurman Jan deed dat met alle plezier. Op de slee zittend duwde Jan hem met een deken over zijn benen, zijn bel in de ene hand en zijn briefje met de boodschap in de andere hand, door Bruinisse. Zodoende bleven de inwoners van Bruinisse ook bij winterweer op de hoogte van het dorpsnieuws. “A’t nôdige is ellep je me é buurman” zei Aoi tegen buurman Jan als het karwei er op zat. “Oaltied buurman” zei Jan en zodoende kon Aoi ook bij winterweer zijn taak als dorpsomroeper uitoefenen.

Uit oude verhalen is ook bekend, dat er uit balorigheid ook wel eens grappen omgeroepen werden om een bepaalde inwoner(ster) een hak te zetten. Zo gebeurde het dat iemand bij Aoi een enveloppe met inhoud en een briefje bezorgde met de uit te roepen tekst. De boodschap voor de Fluplanders was dat er een “broedse kip en een harmonica” te koop was op een bepaald adres. De omroeper uit Bru, die tijdelijk met zijn vrouw Koosje bij haar zus Keetje Gunter in de Emmastraat was gehuisvest, sloeg niets af. Of het nu waar was of niet, dat hinderde Aoi niet. Voor hem was het kassa.

Uit het onderstaande gedichtje blijkt dat een nieuwtje in die tijd aandachtig werd beluisterd. Het nieuws was soms al een tijdje oud. Wij kunnen ons dat tegenwoordig niet voorstellen, omdat het nieuws vanuit de gehele wereld soms al een uur later bij ons bekend is.

Zoals we uit het gedicht kunnen lezen werd het nieuws door de dorpelingen doorverteld en was het nieuws al na enkele keren doorverteld omgeven met roddels.

Het beroep van dorpsomroeper werd in vele landen ter wereld uitgeoefend en nog steeds is dit beroep niet uitgestorven. Bekende landen zijn België, Engeland, Canada en de Scandinavische landen. Heden ten dage wordt het nog gedaan als hobby. Op grote evenementen in de steden en dorpen kun je ze nog steeds tegenkomen, mooi uitgedost in kleding uit de Middeleeuwen. Er is nog steeds een gilde van omroepers bekend in Nederland. Ook zijn er nog steeds kampioenschappen wie de beste omroeper van Nederland geworden is. Kijk hiervoor eens op de internet op de site: <http://www.omroepersgilde.nl>.

De Dorpsomroeper

’s Middags tussen twee en vier
gaat hij door het dorp groot en fier
en met luide stem
roept hij zijn boodschap zeer ad rem

brengt hij zijn konde
in de middag stonde
Alle nieuwtjes zijn aan hem besteed
waarvan de ander nog niets weet

Zij bellen klinkt luid door de straat
terwijl ieders bovendeur dan opengaet
leunend op de onderdeur luistert men
aandachtig
elk nieuwtje vind men prachtig

Als de omroeper dan gaat
dromt men samen in de straat
om de nieuwtjes verder te ontleden
en hen met roddels te omkleden

Hebt ge dat gehoord
den omroeper heeft het suust verwoord
’t is gebeurd neffe Janus in den bollen-
steeg
Ja dat huuske staat nauw leeg.

Nadat de roddel is geboren
kan men de omroeper in de verte horen
vanmiddag is den ouwe Krijn begrave (n)
merge wordt alles bij de kerk geveild z’n
ganse have.

Overzicht van het kerkelijk leven te Sint Philipsland in de 20ste eeuw, deel 4

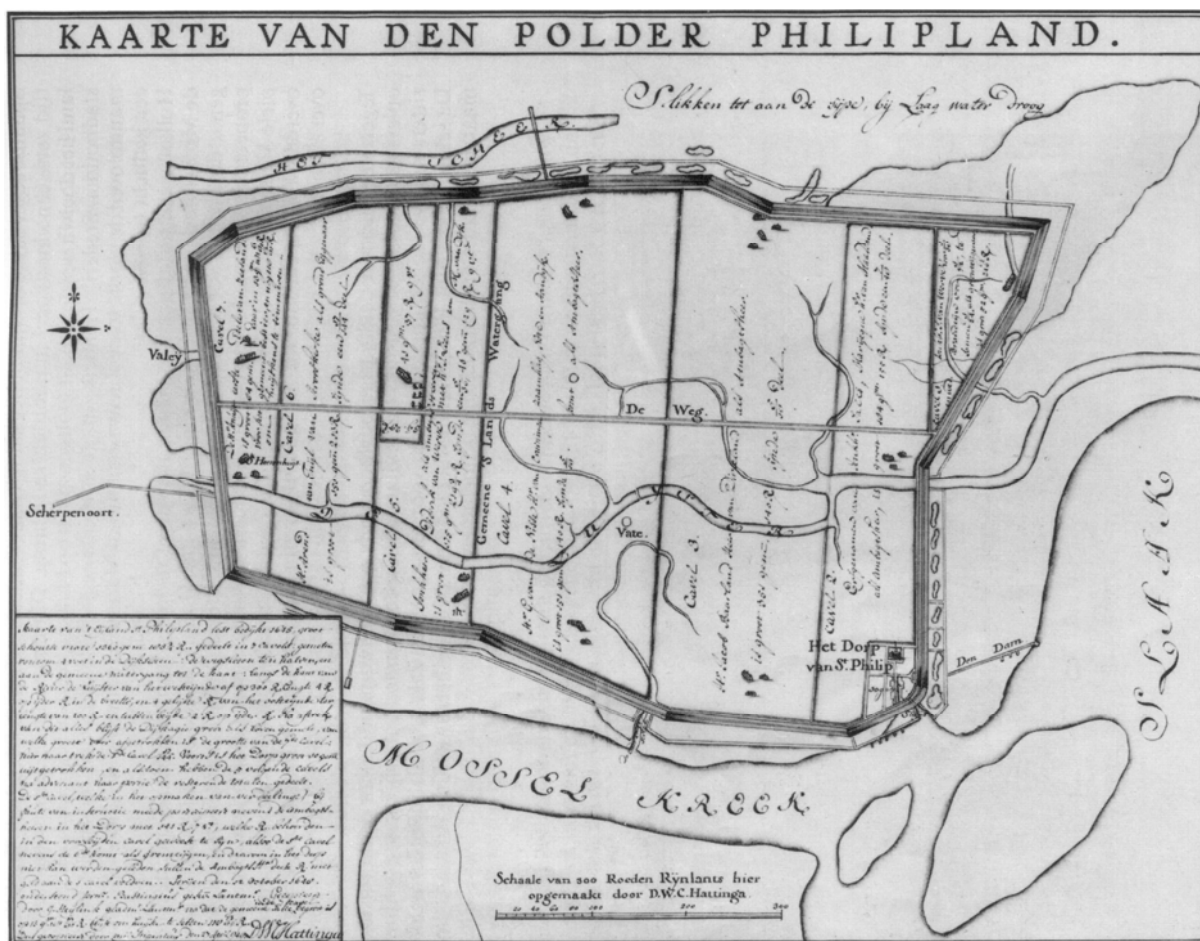
In onze vorige Cronieke hadden we het in ons vervolgartikel over de ontwatering van het oorspronkelijke eiland Sint Philipsland. Dat werd in 1645 meteen goed aangepakt. Voor de ontwikkeling van het dorp werd in het zuid-oostelijk deel grond gereserveerd. Dat deel van het eiland was het laagste punt en waar zou men beter het oppervlaktewater naar toe kunnen voeren als naar dat punt. Het is zo klaar als een klontje, zo hebben ze gedacht, daar moet de uitwateringsluis komen. De “suatiesluis”, zo werd het afvoerkanaal door de dijk genoemd, die bijna alles op het ritme van de natuur deed. Het ritme van eb en vloed regelde het allemaal zelf dat de afvoer van het polderwater op een bepaalde hoogte bleef. Alleen de sluismeester kon in opdracht van het polder- of waterschapbestuur regelen. Met een windwerk kon deze functionaris het zomer- en winterpeil in de polder veranderen. In ons vorige artikel hebben we al genoemd dat de vloed er zelf voor zorgde dat de sluisdeuren op tijd dicht gingen. Zakte bij eb het waterpeil in de buitendijkse vaargeul onder het binnenwaterpeil, dan drukte het binnenwater de deuren weer keurig open en kon de sluis per getijde een geweldige hoeveelheid water naar buiten werken. Meestal was zo’n suatiesluis bij de haven van een dorp of stad gesitueerd. Het uitstromende water zorgde dat de sluisreek keurig op diepte bleef. Daarom werd er in 1645 voor gekozen om tijdens het opnieuw bedijken van Sint Philipsland de sluis te bouwen op slechts 100 meter afstand van de Voorstraat, waar men met het bouwen van woningen begon.

Door Jan Kempeneers

Onze jongere lezers, zeg maar tot 30 jaar, hebben de lozing via deze door de natuur in werking gehouden sluizen niet meer bewust meegemaakt. Normaal gesproken kwam daar niemand aan te pas. Ze wer-

den door de natuurlijke beweging van eb en vloed bediend. Bij vloed sloot de sluis als het water de hoogte van het binnenwater bereikte. De druk op de sluisdeuren van binnenuit hield dan op. Hooguit sijpelde er dan een kleine hoeveelheid vloedwater door de naden naar binnen.

Bij eb gebeurde het tegenovergestelde. Kwam het water buitendijks beneden het polderwater, dan gingen de sluisdeuren weer vanzelf open en vloede het overtollige polderwater een aantal uren rijkelijk de Krabbenkreek in. De dijkbaas, die ook sluismeester was, kon ook de hoogte van

Kopie van een kaart van 1656 met beschrijving. De boerderijen zijn ingetekend.

het polderwater in bepaalde jaargetijden, of wanneer men dat wilde, regelen.

De sluis bij de molen heeft tot 1913 diens gedaan. In dat jaar was aan de Zuidoost bij de boerderij "Steene Poort" een nieuwe sluis gereed gekomen. De haven op Sint Philipsland werd na het verdwijnen van de sluis belangrijk aangepast.

Voor de ontwatering van Anna Jacobapolder werd in 1847 de zogenaamde Del Camposluis gebouwd. Als monument staat de steen die deze sluis afdekte nu op het kruispunt Langeweg-Noordweg voor de tuintjes van drie seniorenwoningen. De naam van de bedijker staat hierop te lezen. Deze sluis hield door het uitstromende polderwater de toegang tot de haven van Anna Jacobapolder op diepte. Ook het oppervlaktewater van de Kramerspolder stroomde door deze suatiesluis het Zijpe in. In 1906/1907 werd een zelfde sluis met spuiput aan het einde van de Lange Kruisweg gebouwd, die het oppervlaktewater van de interprovinciale Prins Hendrikpolder in het noordelijke Slaak loosde. Zo werd de hoogte van de waterstand in alle polders van Sint Philipsland door middel van drie getijdensluizen tot 1985 op peil gehouden. De waterhuishouding

werd toen overgenomen door één elektrisch gemaal 'De Luijster', met daarnaast een waterzuiveringsinstallatie, die het rioolwater van het gehele schiereiland zuiverde. Het gemaal en de zuivering zijn gebouwd bij de sluis in de Oude Polder. De sluizen in de Oude- de Prins Hendriken de Anna Jacobapolder werden na het gereedkomen van het gemaal verwijderd. Na de wateroverlast van september 1998 bleek pas dat de capaciteit van het gemaal op Sint Philipsland niet voldoende was.

Kon het gemaal aanvankelijk 11 mm. neerslag per etmaal van het gehele eiland verwerken, nu is de capaciteit uitgebreid tot 17 millimeter. De laatste twee jaar is ook de Luijsterkreek aanmerkelijk verbreed, waardoor de waterberging aanmerkelijk is vergroot. De waterzuiveringsinstallatie bij het gemaal de Luijster is in 2010 verwijderd. Het rioolwater wordt nu via een pijpleiding naar de zuivering op Tholen gepompt. Hiermee hebben we even de waterhuishouding van 1645 tot 2010 toegelicht.

De bewoners van dorp en buitengebied

We gaan nu kijken naar de bewoners van het nieuwe dorp en in het buitengebied op

de boerderijen. Al snel begon men in de Voorstraat, die in de transacties ook wel Dorpsstraat of "de straat" werd genoemd, begonnen met de bouw van een klein aantal woningen. Dat was de eerste tientallen jaren bij lange na niet genoeg om een kerkelijke gemeente in stand te houden. Met de bouw van de boerderijen had men meer haast en terecht. Het nieuwe land moest in cultuur worden gebracht. Daar moesten immers de veldvruchten worden geteeld. De boerderijen kwamen vanaf het dorp als in een cirkel op korte afstand van de dijk op het eiland te staan.

De bewoners van deze boerderijen, met hun inwonende knechts en dienstmeiden zullen in het begin meer bijgedragen hebben om een kerk in stand te houden dan de ingezetenen van het dorp. Daarom gaan we eerst een rondje langs deze boerderijen doen en kijken wie we daar toen, later en nu nog aantreffen. Anders dan wat boven dit artikel staat zullen we – indien we ze voor handen hebben – ook de bewoners van de 17de en volgende eeuwen noemen.

Het windwerk van de suatiesluis bij de molen. In 1913 werd een nieuwe sluis aan de Zuiddijk bij 'Steene Poort' gebouwd.

Bouwlust of Zuijthoeve

Vanaf het dorp zien we ze op een kopie van een kaart uit 1648, die hierbij wordt afgedrukt, ingetekend.

Er was toen nog geen sprake van de inham aan de zeezijde, het zogenaamde "tussen de hoeken". De Zuiddijk liep bij de zogenaamde hoek bij Pietje Sloot nog recht door naar de hoek bij Bouwlust. Dicht bij het dorp werd al meteen een boerderij gebouwd, die later 'Bouwlust' ging heten. Daem Jacobs, die van 1647 tot 1654 de eerste schout van Sint Philipsland was, ging als eerste deze naamloze boerderij pachten. Willem Geerinck en zijn zoon Nicolaes werden de volgende pachters van deze Zuidelijke hoeve. Lees hiervoor het hoofdstuk: "Boerderij Bouwlust" in de inleiding op het historisch huizenkadaster op onze website: sint-philipsland.nl.

In 1773 vestigde Johannes van Dijke uit Westkerke zich op Sint Philipsland. Hij kocht in 1789 de boerderij aan "den Dikken Hoek", die kort bij de ringdijk van de doorbraak van 1682 stond. Aanvankelijk werd deze hofstede met haar landerijen "de Zuythoeve" genoemd. Pas veel later

kreeg ze de naam "Bouwlust". Johannes van Dijke kocht de boerderij van de weduwe van Francois Johan Nebbens voor 10 ponden Vlaams (60 gulden) per gemet. De veronderstelling ligt voor de hand dat hij al geruime tijd pachter was op deze hofstede.

Na het overlijden van Johannes van Dijke in 1807 verpachtte zijn weduwe Neeltje Pieters Klippel de boerderij aan haar zoon Pieter. Hij kocht uit haar boedel het bedrijf in 1818 aan voor 150 gulden per gemet. Kort voor zijn overlijden in 1825 verpachtte hij deze aan zijn broer Adriaan van Dijke (...) Na het overlijden van Pieter kwam het bedrijf aan de weduwe van Adriaan, Adriana van Oeveren. Zij overleed in 1831 kinderloos. Pieter Adriaanszoon van Dijke kreeg in het testament van Adriana van Oeveren het recht van voorkeur op de boerderij. Hij maakte daar

gebruik van. Pieter van Dijke werd later bekend als de eerste dominee van de Christelijk Afscheiden gemeente van Sint Philipsland (thans Oud Gereformeerde Gemeente in Nederland). (bron: C. Overwater. *Inleiding historisch kadaster 1645-1832*).

Nadat Pieter in 1851 was bevestigd door Ds. L.G.C. Ledeboer zette zijn broer Abraham, die getrouwd was met Caatje Geluk, de boerderij voort. Na hem wordt Bouwlust nu door de vierde generatie Van Dijke bewerkt, namelijk Abrahams zoon: Adriaan x Susanna de Bruijne, vervolgens diens zoon Adriaan Marinus x Lauwerina Mol, hun zoon Marinus Cornelis x Adriana Maria Stehouwer en momenteel zoon Adriaan Marinus Cornelis (Marco) van Dijke, gehuwd met Elisabeth Anna Maria Cornelia (Liesbeth) Brooijmans, die overigens naast boerin, ook leerkracht op de Openbare Basisschool De Luijster is.

Steene Poort

Op enkele honderden meters afstand van de hofstede Bouwlust werd kort na de bedijking een volgende boerderij gebouwd. De eigenaar was mr. Gerard van der Nisse en later zijn erfgenamen. De naam van de boerderij was toen Zuidhoeve. In de 18de eeuw werd de boerderij eigendom van mr. Cornelis Godin. In 1755 was Adriaan Steenpoorte, die was getrouwd met Willemijntje Almekinders pachter van deze boerderij. Zij vestigden zich vanuit Nieuwland op Walcheren te Sint Philipsland. In 1792 verkocht Johan Bijleveld, burgemeester van Veere, schoonzoon van genoemde Cornelis Godin, de boerderij aan Willem Steenpoorte

Boerderij 'Bouwlust'

voor 16.000 gulden. Willem verbond zijn naam aan de boerderij, die van toen af

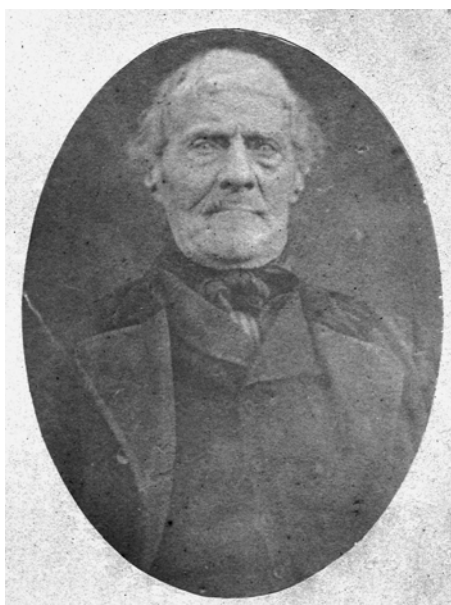
“Steene Poort” ging heten. Als zoon van pachter Adriaan Steenpoorte had hij het voorkeursrecht om de boerderij te kopen. Echter, nog in hetzelfde jaar verkoopt Willem de boerderij aan Hermanus van Nieuwenhuizen, die was gehuwd met Metje Verkouteren. Zijn zoon Jacobus volgde hem daarna op tot zijn overlijden op 9 maart 1879. (Zijn weduwe Elisabeth Marina Geense en haar zoon Hermanus van Nieuwenhuizen namen kort na het overlijden van Jacobus het initiatief om een woning aan de rand van het dorp te laten bouwen. Thans woont daar nog de kleinzoon en rustend arts C.A. (Kees) van Nieuwenhuizen). Kort na het overlijden van Jacobus komt Johannes van Dalen (1817-1884) uit Tholen op de “Steene Poort”, die later werd opgevolgd door zijn kinderen.

Boerderij ‘Steene Poort’; luchtfoto 1948

Het was op 4 juni 1908, de mensen die op het veld werkten snakten naar de avond. Het was erg warm, broeierig, benauwd en het wemelde van een groter soort onweersbeestjes. De mensen die deze dag meemaakten haalden het jaren later nog op. Voor deze voorzomerdag ten einde was spoedden de mensen op het veld zich om onderdak te vinden. Er ontlaste zich een hevig onweer boven het schiereiland Sint Philipsland. Op de hofstede van de familie Van Dalen sloeg de bliksem in de schuur, wat tot gevolg had dat zowel de schuur als het woonhuis volledig door brand werd verwoest. “De brand bij Van Dalen” was daarna een spreekwoordelijk gezegde op Flupland. Als bijzonderheid leefde de hint voort: “Een dag na de brand bij Van Dalen is Pieter Quist met Lijntje Noorthoek en Hendrik Fontijne met Neeltje Kaashoek getrouwd”, zo werd het later verteld om het tijdstip goed te kunnen onthouden. Na de brand werd aan de andere zijde van de dreef een geheel nieuwe boerderij gebouwd. De tekening van de boerderij die in vlammen opging leende ik van zoon Kees van Dalen die in het boerderijboekje van zijn ouders stond. De boerderij stond ten westen van de dreef. De zoons waren zeer tevreden met de afwikkeling van de schade en de hulp van de ‘Brandweer’ zo blijkt uit een dankbetuiging in de Zierikzeesche Nieuwsbode. Johannis van Dalen en zijn vrouw Maria Izabella van Dalen-Noom verlieten met hun vier kinderen op 25 februari 1920 de boerderij en vestigden zich te Tholen.

De volgende eigenaar werd Abraham Anthonie van Nieuwenhuijzen, die toen zelf landbouwer eigenaar was van de boerderij “Hollands Hoeve”. Zijn dochter Maria Adriana trouwde op 5 april 1917 met Leendert Boudewijn van Nieuwenhuijzen uit Oud-Vossemeer. Drie generaties lang heeft deze familie op “Steene Poort” geboerd. Van Nieuwenhuijzen werd opgevolgd door zijn schoonzoon Huibert Timmers, later diens zoon Pieter Timmers. De grond is enkele jaren geleden verkocht. De hofstede “Steene Poort” is nu eigendom geworden van meelfabrikant Krijger uit Renesse. De grond is toegevoegd aan het areaal van Daan Goense.

Jacobus van Nieuwenhuizen
1798 - 1879

De Zwarte Schouw

De volgende hofstede die langs de dijk op korte afstand van de Luijster werd gebouwd was de latere Zwarte Schouw. Deze werd kort na de bedijking gebouwd in opdracht van Marcus van Dijke. Hij

verkoopt ze twee jaar later aan Gerard van der Nisse, wiens erfgenamen eigenaar blijven tot 1721. Bekende eigenaars en pachters zijn later Johannes Mol, Adriaan Wagemaker, eerst met zijn vrouw Tanne-tje de Wilde, later met zijn tweede vrouw Adriana Mol. Daarna Gerard Noorthoek, die met Adriana Mol, de weduwe van Adriaan Wagemaker trouwde. Vervolgens Machiel Mol, daarna Abraham Stols (1800-1876) en zijn vrouw Aaltje Mol (1812- in 1877 naar Bergen op Zoom). Zij worden op de “Zwarte Schouw” opgevolgd door hun zoon Machiel Stols met zijn vrouw Maria Pieterella Stols-Rijstenbil. Deze bleven maar tot 1884 op de boerderij en verhuizen naar een woning aan de Voorstraat. In 1894 wordt Stols genoemd als ‘fairbankweger’ Van toen af zal er waarschijnlijk een weegbrug bij de haven hebben gestaan. Op de boerderij worden ze opgevolgd door Abraham Anthonie Rijstenbil en Adriana Cornelia

Rijstenbil Hendrikse uit Oud-Vossemeer. Zij worden in 1921 opgevolgd door hun zoon Hendrik Johannes Rijstenbil getrouwd met Cornelia Neeltje Rijstenbil-Hanse. Dit echtpaar laat in 1949 aan de Oostdijk het landhuis “Even Buiten” bouwen. Hun zoon Abraham Adriaan Rijstenbil, getrouwd met Clazina Geertrui (Ina) van Nieuwenhuijzen neemt daarna de taak op de “Zwarte Schouw” van zijn ouders over. Naast zijn landbouwbedrijf ambieerde Rijstenbil ook een bestuursfunctie. Eerst gemeenteraadslid en wethouder te Sint Philipsland en vervolgens werd hij op 4 oktober 1980 geïnstalleerd als burgemeester van Nieuw-Vossemeer. De grond van de “Zwarte Schouw” is daarna opgegaan in een groter geheel. De hofstede wordt sindsdien niet meer bewoond. Jammer dat het aanzicht van de eens zo schone en beeldbepalende hofstede lijkt te verdwijnen.

Hooge Boomen en Westeinde

In de zuidwesthoek aangekomen zien we nog geen boerderij op de kaart staan, maar in het historisch kadaster wordt beschreven dat deze boerderij, die later de naam “Hooge Boomen” kreeg, werd toebedeeld aan Arent van Tuijl van Serooskerken.

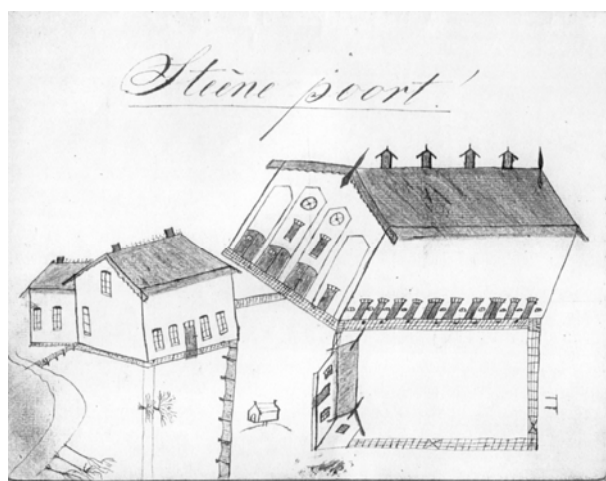

*Echtpaar L.B. van Nieuwenhuijzen en
M.A. van Nieuwenhuijzen
met dochters.*

Vanaf de bedijking tot 1763 blijft de boerderij in handen van deze familie. Van

1763 tot 1794 is Cornelis van der Lek eigenaar. Hij was secretaris van Stavenisse. Vanaf 1794 tot 1824 komt ze in eigendom van schout Machiel Mol en zijn vrouw Aaltje Mol-Hage, die tot die tijd pachter was. Op 24 april 1829 trouwde zoon Abraham Mol te Nieuwerkerk met de daar geboren Pieterella Berman. Zij gingen toen op de boerderij “Hooge Boomen” wonen en werken. Van Pieterella is bekend dat ze nederig en onderdanig aan haar echtgenoot was. Hij wilde beslist dat ze met goud getooid en versierd naar de kerk ging. Ze verkoos dat zelf niet. Ze wilde beslist niet met zoveel sieraden bekleed onder de verkondiging van Gods woord zijn. Onderweg naar de kerk verstopte ze haar sieraden om ze bij haar terugkeer weer op te nemen. Abraham Mol, die leefde van 1799 tot 1873 werd op deze boerderij opgevolgd door zijn zoon Marinus Cornelis Mol, die op 10 februari 1884 trouwde met Susanna de Blaaij. Aan weerszijden van de boerderij werd in de vorige eeuw een boomgaard aangeplant. Deze werd geruime tijd geëxploiteerd door Abraham van Dijke. Het land van de boerderij werd door zijn broer Adriaan van Dijke bewerkt. Het waren zoons van Adriaan van Dijke en Lauwerina van Dijke-Mol van Bouwlust. Daarna werd de boerderij nog geruime tijd geëxploiteerd door Bas Vermue. Eind 19de eeuw werd ten noorden van de weg een gedeelte afgesplitst voor een van de zoons van Abraham Mol. Dat werd later de Stelhoef genoemd.

Bij de boerderij “Hooge Boomen” stonden tot 1915 ten noorden van de Luijster twee arbeiderswoningen. Het Westeinde”, werd deze locatie genoemd. Door een dreefje van 100 meter lang konden ze de woningen vanaf de dijk bereiken. Eerder was er ook sprake van een veerhuis, waar veerschipper Jacob Kaan en

De boerderij ‘Steene Poort’ die 4 juni 1908 bij een hevige onweer afbrande.

zijn vrouw Jannetje de Nijs woonden. Hij zette met zijn veerbootje reizigers over naar Sint-Annaland en Bruinisse en bracht daar ook weer pakgoed en reizigers van mee terug. Na zijn overlijden in 1854 bleef zijn dochter Pieterella Kaan, die getrouwd was met schipper Besman den Braber op het Westeinde wonen. Ze hadden vijf kinderen. Op de oude kaart wordt ook nog een groter pand aangeduid dat als “s Heerenhuis” staat aangeduid. Misschien was dat al, voordat de arbeidershuisjes werden afgebroken, in verval geraakt. Tot 1914 woonden op ’t Westeinde de gezinnen: Willem Verwijs, getrouwd met Maria Vaane met hun kinderen Willem, Kommertje, Jacomina, Marina, Adriana, Dingeman, Marinus en Maatje. In het tweede huis woonde: Laurens Kempeneers, die was getrouwd met Sara Elisabeth Wagemaker en hun kinderen Pieter, Jacob, Abraham, Marinus Abraham, Adriaantje, Johannes en Cornelis. Soms was de buiten haar oevers getreden Luijsterkreek in de winter bedekt met ijs. De kinderen gingen dan op hun

Boerderij ‘De Zwarte Schouw’ van de familie Rijstenbil in 1948.

Boerderij 'Hooge Boomen' in 1923.

schaatsen over de Luijster naar school, zo vertelde mijn vader. Kort voor 1915 verhuisden ze naar het dorp en werden de woningen op het "Westeinde" gesloopt.

Abraham Mol (1799 - 1873)

Vanaf de "Steene Poort" tot en met de "Hooge Boomen" worden nu de velden tussen de Oudeweg en de Zuiddijk en de kavels die nog bij deze boerderijen hoorden nu ingezaaid en geoogst door Daan Goense. "De zes- of zeven gemete", de dreefblok of de "olmenboomblok", om slechts een greep te doen uit de vele kavels per boerderij, bestaan niet meer. De meeste kavels zijn nu vijftig bunder groot. De dreven van de Steene Poort en van de Zwarte Schouw zijn uitgegraven en met grond uit de breder gemaakte Luijsterkreek opgevuld. Hooge Boomen is alleen nog vanaf de Oudeweg met een dreef bereikbaar. Slechts één brede watergang doorsnijdt nog de velden van de Oudeweg naar de Luijsterkreek, die het oppervlaktewater van de Anna Jacoba- en de Kramerspolder naar de Luijsterkreek- en vervolgens naar het gemaal De Luijster aan de Zuiddijk voert. Naast de kreek is een weg aangelegd om de akkers te kunnen bereiken. De woning van de "Zwarte Schouw" wordt niet meer bewoond. De

'boerenstand' is verdwenen en op een enkele na zal, zoals het er nu naar uit ziet, ook het schone boerderijenbestand van weleer voor een deel uit het landschap verdwijnen.

Arbeiderswoningen op het 'Westeinde'

De Hermanshoeve

We gaan nu naar het noorden van de weg. Daar is de eerste boerderij de huidige "Hermanshoeve". De eerste eigenaar tot 1695 was Johan de Knuyt. Daarna Johannes van de Luister, die in 1700 de helft verkocht aan Pieter Abrahamse en Rocus Steijn. Later wordt ook deze boerderij

De achterzijde van de Hermanshoeve.

Echtpaar Stoffel de Ronde en Jacoba de Ronde-Kloote, met onder andere de kleinkinderen Co en Ada.

eigendom van schout Machiel Mol. Het klopt wel beetje als er gezegd wordt: "Het halve eiland was van de schout". Dat was ook zijn doel, want hij wilde voor al zijn zoons een boerderij op het eiland. In 1825 komt Johannes Mol op deze hoeve. Hij was getrouwd met Maria Isabella Paggé. Zij worden in 1846 opgevolgd door Willem van Putte, die getrouwd was met Maatje Kleppe. Voor deze mensen was de voorspoed op Flupland niet weggelegd. Van dit echtpaar werden op de Hermans-

hoeve zes kinderen geboren. Eén levenloos en van de andere sterft Johanna op twee jarige leeftijd, Maria Johanna was veertien, Pieterella Cornelia twaalf- en Willem tien jaar. Met hun dochtertje Cornelia van acht jaar vertrekken ze in maart 1866 terug naar Scherpenisse. Ze worden opgevolgd door Pieter de Bruijne, die eerder landbouwopzichter was voor Del Campo in de nieuwe Anna Jacobapolder. Hij was getrouwd met Anthonia de Blaaij. Daarna kwam zoon Rocus de Bruijne, die

was getrouwd met Willemina Geelhoed, op de Hermanshoeve. Zij vertrokken in 1906 naar Numansdorp. Zijn opvolger is de uit Sint-Maartensdijk afkomstige Izak Hage, kort daarvoor getrouwd met Maria Elizabeth Hage. Nadat dit gezin in 1922 naar Halsteren was verhuisd, komen Stoffel de Ronde met zijn vrouw Jacoba Kloote en hun kinderen uit Oosterland op deze boerderij wonen. Op een steenworp afstand dragen sterke mannen de manden met suikerbieten, door vrouwenhanden gevuld, bij de Noordwesthoek in binnenscheepjes. De dijk van nu kunnen we niet vergelijken met die van toen. In volume vele malen kleiner en ruim twee meter lager als nu.

Vader De Ronde stierf in 1951. Hij was 84 jaar oud. Zijn vrouw Jacoba in 1961, zij mocht de leeftijd van 81 jaar bereiken. Het echtpaar had twee dochters. Janna trouwde met haar buurjongen Leendert Rokus Mol van de "Hooge Boomen". Zij emigreerden naar Canada. Neeltje vertrok naar Zierikzee nadat ze in februari 1944 was getrouwd met huisarts Carel Maaijo van Hoorn. Zoon Job, die ongetrouwd bleef, had het werk van zijn vader al overgenomen. Klaas was toen nog bedrijfsleider op de "Noordhoeve" van de familie De Oude, dat eindigde na 1 februari 1953. De twee broers hebben na de Ramp van 1953 samen het boerenbedrijf op de "Hermanshoeve" voortgezet tot het vrij plotseling overlijden van Klaas in 1964. Broer Job is in november 1968 teruggekeerd naar zijn geboortestreek. Hij ging in Zierikzee wonen. Daar is hij in mei 2000 op 98-jarige leeftijd overleden. De jongste van het gezin De Ronde, zoon Frans, werd geboren op 3 oktober 1911 en hoopt dit najaar zijn 99ste verjaardag te herdenken.

Na de familie de Ronde is Philip van den Hoek, op de Hermanshoeve gekomen. Hij is getrouwd met Laura van Nieuwenhuijzen. Zij hebben de oude woning afgebroken en er een nieuwe voor in de plaats laten bouwen. Hij vertrok later met zijn gezin naar de Flevopolder om daar het boerenbestaan weer op te nemen. Na de familie Van den Hoek werd Marco van Dijke, de zoon van Bouwlust landbouwer op de Hermanshoeve.

Trouwfoto van Frans de Ronde.

Op de kaart gezien, bereiken we nu de Noordwesthoek. Op de dijk zien we aan de overkant van de Krabbenkreek de contouren van het dorp Sint-Annaland. De torenspits van de kerk is zichtbaar. In 1476 bedijkt, stichtte Anna van Bourgondië, de halfzus van Karel de Stoute hier een kerk en droeg deze, net als het dorp zelf, op aan haar schutpatrones de heilige Anna.

Over de noordelijke zeedijk van Sint Philipsland lopend wanen we ons nog in de tijd dat de Slikken van Rumoirt en Nicke ongerept waren. Van hier keek men bij hoog water over een enorme water-vlakte de Oosterschelde in. Bij stormweer kon het er geweldig spoken.

Op 28 september 1575 waadden 1500 Spaanse soldaten onder Mondragon hier bij laag water het Zijpe over, met de bedoeling Zierikzee in te nemen. Hun wapens en mondvoorraad hielden ze omhoog om het droog te houden.

Het smalle Zijpe

Toen de bedijking van de Anna Jacobapolder in 1847 was voltooid, bleef van het Zijpe een veel smaller vaarwater over. Een enorme hoeveelheid water dat vanuit de Oosterschelde werd opgestuwd, moest nu door het veel smaller geworden Zijpe worden verplaatst. Was van te voren be-

rekend wat de gevolgen konden zijn? En Willem Frederik del Campo, de bedijker van Anna Jacobapolder vond het nog niet genoeg. Na enkele mislukte pogingen slaagde hij er in 1859 in om langs het smalle Zijpe nog eens 30 hectare land-bouwgrond in te polderen. De smalle strook ingepolderd schor, zuidelijk van de latere Veerhaven, noemde hij de "Willem-polder".

Er waren nog plannen. Twaalf jaar na de bedijking van Anna Jacobapolder, werd al begonnen met de aanleg van een dam door het Slaak. Deze dam werd gesitueerd vanaf het punt waar nu de Korte Kruisweg de Henriëttedijk bereikt, naar de Heerenpolder, het vasteland van Brabant. Nu staat deze locatie bij de Henriëttedijk nog bekend als "de Schooiershoeck". De kruin van de dam was voorzien van een pad, maar door de te geringe hoogte, die was voorgeschreven, kon de dam de tijd niet verduren. Er werd al snel een bres in geslagen, die niet werd hersteld.

Waarom werd in 1859 voor de dam door het Slaak een vergunning afgegeven met een beperkte hoogte?

Eerst in 1884 volgde de definitieve afdamming, nu dichter bij het dorp. Tot die tijd had ambachtsheer

J.C.A. Weerts zijn rechten laten gelden om de aanleg van de dam tegen te houden. Eerst nadat W.F. del Campo, genaamd Camp een schikking tussen de Staat en de ambachtsheer wist te forceren, kon de dam worden aangelegd. Del Campo deed dat als voorzitter van de Staatscommissie betreffende de afdamming van het Slaak. (*H. Uil m.m.v. J. A. Klompe, Sint Philipsland, Eiland in de Zeeuwse delta, 1987, blz. 71*)

Na de aanleg van de Slaakdam in 1884, werd ook het water uit de Mosselkreek nog gedwongen zich via het Zijpe- en in mindere mate ook door de Eendracht te verplaatsen tot het gehucht Botshoofd. Daar ontmoette het vloedwater van de Oosterschelde en van de Eendracht elkaar. De druk door het Zijpe werd daarmee nog krachtiger.

De sterke stroming door het Zijpe duurde voort totdat het werkeiland voor de Krammersluizen, de afdamming van het Slaak van het Krammer, ten noorden van Sint Philipsland was voltooid. Door de sterke stroming werd het vaarwater op plaatsen meer dan 40 meter diep. Deze zogenaamde compartimenteringwerken waren nodig voor de bouw van een zoet-zout scheiding en een getijloze waterstand in het Zoommeer.

Anna Jacobapolder

Kort willen we hier nog even iets noemen over de uitbreiding van het eiland Sint Philipsland. Del Campo spande zich in voor het onderwijs in De Polder. Blijkbaar stond hij er voor, dat de kinderen in zijn polder zich goed ontwikkelden. Al in 1861, nog maar veertien jaar na de bedijking, verstrekke hij een persoonlijke lening van 2500 gulden tegen 4 % per jaar

Luchtfoto gemaakt door de RAF van het Zijpe in 1944. Anna Jacobapolder is geïnnundeerd.

voor de realisering van de school.

Om het kerkelijk leven meer gestalte te geven, bekommerde de bedijker zich minder. Toen de meestof Wilhelmina Regina aan de huidige Sluisweg buiten gebruik kwam, omdat de meekrapteelt niet meer rendabel was, mochten ze van hem wel een preekstoel en zitplaatsen in de afgedankte stoof neerzetten om deze als kerk te gebruiken. De kerkenraad van

schuur op de plaats, waar nu de huidige 'Reephoeve' is, waterdicht te krijgen. Op korte afstand van de dijk is het een drukte van belang. Ook aan de woning voor de eerste bewoners wordt al gewerkt. Het zal niet lang meer duren of de bewoners scharen zich rond de tafel op de stenen vloer om de boven het open vuur in de ketel gekookte aardappelen te nuttigen. Achter de schuur ligt een stelberg. Omringd door

zijn schoonzoon Marinus Reijngoud, Jacob de Groen, zijn weduwe, en daarna Johannes van Dijke. In het begin van de 19de eeuw kwam ook deze boerderij in handen van schout Machiel Mol. Zijn zoon Jacob Mol (1785-1844) getrouwd met Jannetje Pachtenaar wordt dan boer op de "Reephoeve". Later een van zijn kinderen. Naast de dreef van de hofstede naar de Oudeweg ligt een lange smalle kavel die 'de reep' wordt genoemd. Mogelijk is de naam "Reephoeve" daar van afkomstig. Gaan we door de dreef, dan is er dicht bij de weg, de huidige Oudeweg, een heuvel in het landschap. Daar was het 'Klein Hoefken', gebouwd. Een belangrijk deel daarvan hoorde bij de Reephoeve. De aanwezigheid van een zoetwaterbron in deze kavel gaf aanleiding om bij wijze van proef op deze plaats bier te brouwen. Dijkgraaf Huibrecht Lambrechtsen was pachter van de Kleine Hoeve. Na zijn overlijden in 1676 kwam deze direct in gebruik van Aernout Rocussen Steijn. In 1708 legt Johannes Steijn als gezworen brouwer een verklaring af tegenover pachter Joos Francke. De brouwerij zal niet rendabel geweest zijn en bleef daarna niet lang meer in gebruik. De opstallen hebben daarna nog lange tijd dienst gedaan als woonruimte voor arbeidersgezinnen. In later jaren werd de kavel waarop deze stond: "De Brouwerijblok" genoemd. Komt men vanaf de Rijksweg door de Oudeweg dan is net voorbij de dreef naar de Reephoeve de geslechte heuvel in het landschap nog de enige herinnering aan de plek waar eenmaal het Fluplandse bier door Johannes Steijn werd gebrouwd.

Boerderij 'de Reephoeve' met de familie Van Iwaarden.

de toen nog jonge Christelijk Gereformeerde Gemeente moest er echter bij zijn zoon Jan Willem op aandringen om de huur te verlagen omdat deze door de leden niet opgebracht kon worden. Het duurde tot 1895. Toen kreeg de kerkelijke gemeente, die zich inmiddels bij de Doleantie had aangesloten, een knus kerkje met toren en ernaast een pastorie in het gehucht aan de Noordweg.

Reephoeve en Klein Hoefken

Hierboven zijn we even flink vooruit gelopen, maar met de bouw van de eerste boerderijen wanen we ons nog op de noordelijke zeedijk tussen Flupland en Duiveland. Over de dijk lopend zien we links de oude vaargeul die Bruintjeskreek wordt genoemd. Schorren, slikken en kreken wisselen elkaar bij laag water af op de vlakte waar de namen Rumoirt en Nicke toen al in gebruik waren.

Al wandelend over de dijk komen we nu op de plaats waar wordt getimmerd met knoestige balken, die slechts bewerkt zijn met de dissel om er een vlakke zijde aan te krijgen. Voor de rietdekkers worden de bossen riet aangedragen om de eerste

een dijkje steekt deze boven het vlakke veld uit. Het was een van de vluchtplaatsen, tevens zoet waterdrinkplaats, voor de herders die met hun schapen de schorren begraaften voor ze opnieuw werden bedijkt. Eigenaars van de boerderij waren achtereenvolgens o.a. Johan en Cornelis Liens, mr. Marinus Corvink, Willem Willemse Meijer, schout Vincent Wale,

Cor van Iwaarden (l) en Sijmon van Iwaarden (r) met handwiedmachine.

De oude Reephoeve met woning.

Grappig om te vermelden is dat dominee Johannes van der Kruijssen in 1700 aan schout Willem Willemsz. Meijer een deel van deze hofstede verkoopt met 46 gemeten en 129 roeden grond voor de prijs van £. 27 per gemet. Eén ding liet ds. van der Kruijssen aantekenen. Na de overdracht wilde de zielenherder het recht houden om een visje te vangen in de verhoogde hollestelle achter de schuur. Ook in het viswater langs de zeedijk hield Van der Kruijssen het recht om zijn fuikjes te zetten, zolang hij predikant op Flupland was. De koper, zo stond er in de akte, moest de helft van de kosten, aan deze verkoping verbonden, betalen aan kastelein Cornelis de Brune. De predikant was

op 28 augustus 1695 als 8ste predikant te Sint Philipsland bevestigd en overleed hier in 1710 als echtgenoot van Margaretha Dibbetz.

Nadat schout Machiel Mol deze boerderij kort voor 1820 had gekocht, blijven zijn nakomelingen bijna een eeuw lang de gronden tussen de noordelijke zeedijk en de Oudeweg bewerken. Aan het geklots van het zeewater tegen de posten kwam in 1847 plots een einde, toen de Anna Jacoba- en de Kramerspolder werden bedijkt en het zicht op de weidse watervlakte naar Duiveland werd weggenomen. De laatste Mol die de gronden langs 'de reep' bewerkte was Leendert Adriaan Mol, die gewoonlijk met de naam van zijn moeder,

Leendert Pachtenaar werd genoemd, was getrouwd met Theuntje Cornelia Elenbaas. Dit gezin vertrok 29 oktober 1915 naar Alblasserdam. Kort daarop, 22 november 1915 komen Adriaan Cornelis Hanse en zijn vrouw Neeltje Pieterella Hendrikse met tien kinderen vanuit Duivendijke op de Reephoeve wonen. De oudste dochter, Cornelia Neeltje trouwde op 4 mei 1921 de Fluplandse boerenzoon Hendrik Johannis Rijstenbil van de Zwarte Schouw. Zij namen hun intrek in de toen nog zo schilderachtige boerderij "De Zwarte Schouw".

Landbouwer Adriaan Hanse woonde ruim elf jaar met zijn gezin op de "Reephoeve". Zij keerden weer terug naar Schouwen-Duiveland, nu naar Zierikzee.

De opvolger van Hanse, Hubrecht van Iwaarden komt op 2 maart 1927 met zijn vrouw Johanna Angenita Noteboom en de kinderen Cor, Sijmon, Leuntje en Adrie uit het Zuid-Bevelandse naar de boerderij aan de Noorddijk. De eigenaar van de boerderij was toen de heer Th. de Kater. In 1934 kwam de hoeve in eigendom van parlementariër Diepenhorst.

De Noordhoeve

Op korte afstand van deze hofstede werd, eveneens kort langs de zeedijk een boerderij gebouwd, die later de "Noordhoeve" ging heten. De eigenaar van deze boerderij was mr. Gerard van der Nisse. Samen met Jacob van Baerlandt had hij de herbedijking uitgewerkt. Tot 1789 bleef deze in het bezit van zijn erfgenamen. De boerderij kwam toen in eigendom van Wouter Cornelis van As en ook zijn erfgenamen tot 1803. Daarna ziet schout Machiel Mol zijn kans schoon om ook deze boerderij in te lijven. Zijn zoon Adriaan Mol blijft op de Noordhoeve tot zijn overlijden op 25 augustus 1859. Landvrouw Neeltje Mol-Filius, zijn echtgenote, blijft met haar kinderen nog tot medio 1865 op de boerderij en verhuist dan naar een woning in de Voorstraat, waar ze op 28 september 1881 op 85 jarige leeftijd is overleden. Van haar is nog een grafmonument aanwezig op de oude begraafplaats aan de Deensestraat. Adriaan wordt genoemd als diaken en ouderling in de Hervormde Kerk en als dijkgraaf van de Oude Polder. Hij werd op de begraafplaats bij de kerk begraven. Zijn vrouw

De heer De Kater (midden) was eigenaar van de Reephoeve en de Noordhoeve tot april 1934. Ze staan hier voor de oude woning op de Noordhoeve.

werd in haar kringen wel ‘gouden Neeltje’ genoemd omdat ze veel sieraden omhad. Neeltje Stols-Faasse heeft nog een aandenken van haar betovergrootmoeder, de boerin op die Noordhoeve was.

De volgende boer die op deze hoeve zijn intrek neemt is de 25-jarige Cornelis Olivier van Nieuwenhuijzen, die in augustus 1864 trouwde met Elisabeth van 't Hof uit Stavenisse. Zevenendertig jaar blijven ze op de hofstede wonen. Grappig om te weten: Als bijvoorbeeld aan iemand werd gevraagd bij wie ze hadden gewerkt of bij wie ze had gediend, dan werd daarop geantwoord: “bie Olivier”. Zoon Anthonie, die getrouwd was met de Fluplandse Maria Dorst, volgde zijn ouders in januari 1901 op. In 1924 verhuisde dit gezin naar Benthuisen. De boerderij kwam toen, evenals de Reephoeve, in eigendom van familie De Kater. Als bedrijfsleider nam toen Iman den Engelsman, die was getrouwd met de Fluplandse Maria den Braber, zijn intrek op de “Noordhoeve”. Hendrik Cornelis de Kater woonde als landbouwersleerling tot 1 augustus 1930 bij hem in. Van 1924 tot 1953 werd de boerderij bewoond door bedrijfsleiders, ook wel ‘zetboeren’ genoemd. Eerst de genoemde Iman den Engelsman, daarna Cent Johan Hendrik van Schelven van 1934 tot 1940 en Jacob Pieter van der Moere van 1940 tot 1944. Daarna gaat Klaas de Ronde met zijn gezin tot 1953 op de boerderij wonen. In april 2009 was het 75 jaar geleden dat de Noordhoeve in het bezit kwam van de familie De Oude. Zij kochten de boerderij in april 1934 in het openbaar uit de nala-

De oude Noordhoeve werd kort voor 1930 gesloopt.

tenschap van mevrouw Th.H.C.de Kater-Daum, overleden te Princenhage. Na 1 februari 1953 kwam eigenaar N.L. de Oude zelf naar de Noordhoeve. Tijdens de watersnood van 1953 ontstond bij de haven van Serooskerke een dijkdoorbraak waardoor de polder Schouwen onder water liep. Bij het herstel moest circa 150 hectare landbouwgrond worden prijsgegeven aan de Oosterschelde. Daarbij behoorde ook het bezit van de familie De Oude.

Voorjaar 2010. Nog twee jaar worden de vruchten op de Noordhoeve ingezaaid door Leo de Oude, die het bedrijf in 1984 van zijn vader overnam. Daarna gaan er tussen het mais- en grasland vanaf ‘bovenste zolder’ tot de ‘noteblok’, kavelsnamen die op de Noordhoeve voorkomen,

zo’n 200 koeien grazen op de vruchtbare akkers van de Noordhoeve. Honderden Fluplandse arbeiders met hun vrouwen hebben er dan door de eeuwen heen de schabber en de zekel gehanteerd.

Broedershof

De derde hofstede die aan de noordelijke zeedijk werd gebouwd was het huidige “Broedershof”. Deze kwam na de bedijking in bezit van Jacob van Baerland en zijn erfgenamen tot 1734. Daarna waren de eigenaars achtereenvolgens Johan Turcq, Carel Dorst en schout Machiel Mol, later zijn kinderen.

Voor de historie van Sint Philipsland spreken de eerste pachters ons misschien meer aan dan de eigenaars. Adriaenken Geerts Nieuwstee liet hier haar testament kort voor 1700 maken voor notaris Wallenburgh te Tholen. Zij was op dat moment weduwe van Willem Willemse Meijer. Voor haar zoon Marinus Willemse Meijer, die vijf jaar op deze boerderij werkte vereffent zij de huur en verleende diensten. De familie Meijer pachtte deze boerderij van 1689 tot 1735. Adriaenken Geerts was eerder getrouwd geweest met Rocus Arents Steijn. Hij overleed te Kapelle Z.B. vóór 8 mei 1651. Adriaenken is de oudst bekende voormoeder van de Fluplandse geslachten Steijn en Meijer. Hun namen zien we al snel in de kerkelijke en rechterlijke archieven naar voren komen na de tweede bedijking van het eiland.

Schout Machiel Mol kocht deze boerderij op 25 april 1798, groot ca. 150 gemeten

De nieuwe Noordhoeve met twee bedrijfswoningen. De schuur is tijdens een luchtgevecht in de Tweede Wereldoorlog door een verdwaalde kogel afgebrand.

voor 4854 ponden Vlaams. Zijn zoon Marinus Mol, getrouwd met Pieterella van Oeveren exploiteert deze boerderij tot zijn overlijden op 6 januari 1839. Moeder Pieterella van Oeveren stierf op 22 december 1843. Uit hun huwelijk werden elf kinderen geboren. Vijf ongehuwde zoons blijven daarna op deze boerderij het boerenvak bedrijven. Daar zal de naam “Broedershof” aan zijn ontleend.

De bekende Fluplandse predikant Pieter van Dijke, een van de voormannen van de afscheiding op Sint Philipsland, vond zijn eerste vrouw op deze boerderij. Zoon Jacob Mol van Broedershof trouwde met de Sint-Annalandse dienstbode Christina Gunter, waaruit door middel van haar voorkind Johannes Gunter de Fluplandse tak Gunter ontstond.

Een kleinzoon van Marinus Mol en Pieterella van Oeveren, genaamd Johannes Leendert Mol, trouwde met de Steenbergse Joanna Wilhelmina Nelemans. Als opvolger nam hij tot zijn overlijden op 11 juli 1903 op de boerderij aan de Noorddijk het heft in handen. In zijn tijd werd de tramlijn van Steenberg naar de Veerhaven van Anna Jacobapolder aangelegd vanaf de Oudeweg boog de trambaan af langs de dreef naar de boerderij “Broedershof”. Daarin was voor de trambaan een coupure nodig om de aanrijhelling zo vloeiend mogelijk te houden voor de

Jacoba A. C. Geluk. Op 4 april 1914 vertrok dit echtpaar met hun kinderen Elizabeth en Jacobus naar Tholen. Blijkbaar moesten deze de tijd overbruggen totdat de zoon van Geertruida Davida Mol en Gerardus Adrianus van Nieuwenhuijzen de leeftijd had om te trouwen en het werk op de boerderij op zich te nemen. Zo kwam op 20 mei 1914 de bij velen van ons nog wel bekende Leendert Jacobus van Nieuwenhuijzen, die inmiddels te Nieuwerkerk getrouwd was met Helena Tanna van Poortvliet, naar de boerderij “Broedershof”. Leendert was al enkele maanden inwonend bij Pieter Mol. Maar na zijn huwelijk bleek dat de boerderij voor hem bestemd was.

Een leeftijdgenoot met dezelfde familienaam kwam circa tien jaar later op een boerderij aan de Zuiddijk. Daarom werd Leendert Jacobus voortaan kortweg ‘Broedershof’ genoemd en Leendert Boudewijn, kreeg voor de rest van zijn leven door de Fluplanders de naam ‘Steene Poort’, eveneens naar zijn boerderij, toebedeeld.

In 1923 wist ‘Broedershof’ met een eigen lijst een zetel te verwerven in de gemeenteraad. Vier jaar later werd hij wethouder. Op enkele tussenpozen na, bleef hij tot zijn vertrek naar Halsteren in mei 1957 actief als wethouder. Zijn zoon Gerard,

te nemen. Gerard en Ina vestigden zich toen op “Het Oude Baken” in de woning, die bij de brand van 1981 gespaard bleef. Naast zijn landbouwbedrijf hebben Leo en Catharine met hun twee zoons een passie voor paarden. De zo in het oog vallende Belgische trekpaarden, die vroeger op elke boerderij aanwezig waren om het land te bewerken en zo’n 60 jaar geleden werden vervangen door het stalen ros, zijn op ‘Broedershof’ weer terug van weg geweest. Ze grazen naar hartenlust in het natuurgebied Bruintjeskreek en op de velden van Broedershof. De vele merries en enkele uit de kluiten gewassen mannelijke soortgenoten met goede papieren bevolken de inmiddels bekend geworden ‘stal Broedershof’.

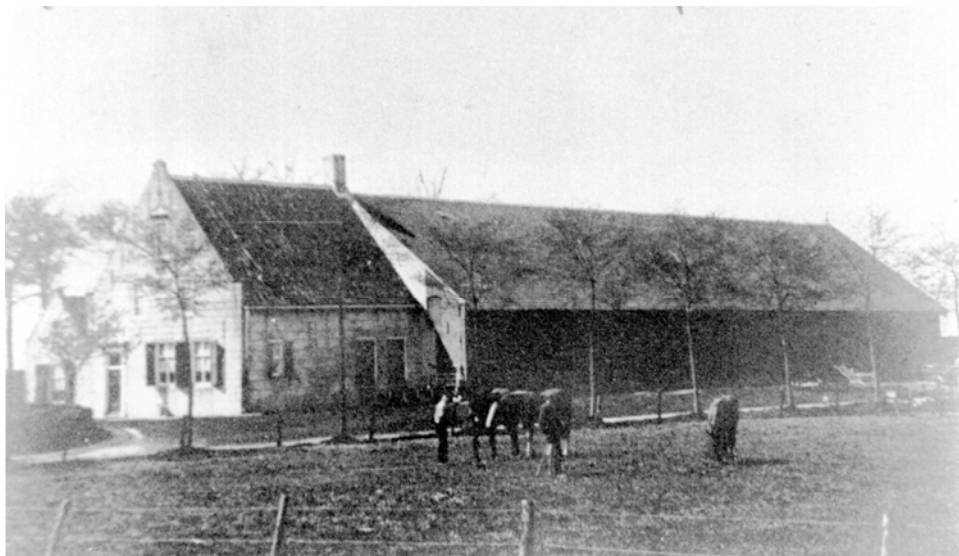
De stoomtram, pas na WO II getrokken door een motorwagen, die sinds 1900 langs de dreef van “Broedershof” naar Anna Jacobapolder reed is in 1952 gestopt met het personenvervoer en met het vervoer van de suikerbieten. De spoorbaan werd daarna verwijderd.

Het Oude Baken

“Het Oude Baken”, zo heet de volgende boerderij. Aanvankelijk werd ze “Het Hoog Baecken” en ook wel “Lecker Beetje” genoemd. Deze boerderij veranderde dikwijls van eigenaar en pachter. Van 1760 tot 1772 is de boerderij eigendom van de uit Ouddorp afkomstige Paulus Heerschap. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Mathijs. Vijf jaar later verkoopt deze de boerderij aan Nicolaas van den Bergh uit Stavenisse. Hij leende daarvoor geld van Paulus Rochusse Steijn.

Op 6 december 1803 wordt de boerderij weer verkocht. Nu wordt Joseph van Nieuwenhuijzen eigenaar van de boerderij aan de noordelijke zeedijk.

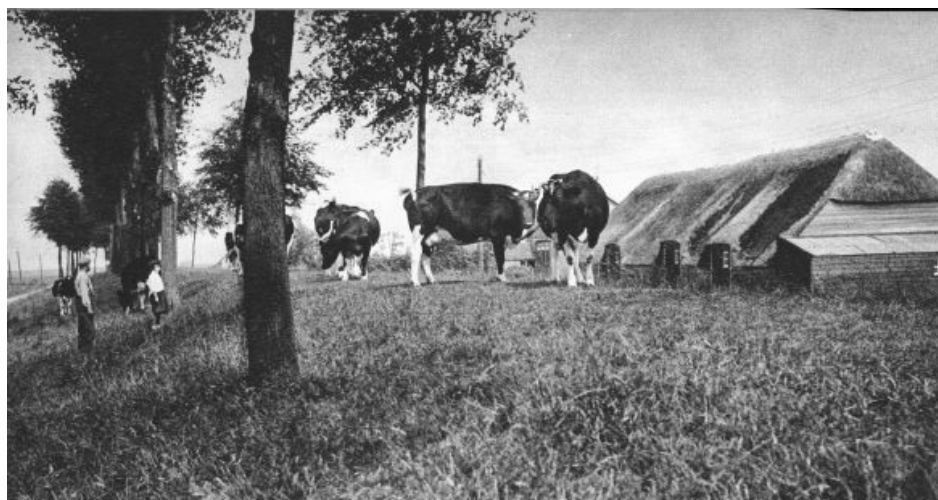
Op 29 juni 1824 is er een openbare verkoping in de herberg van Adriaan Verspoor, de latere ‘Druiventros’ Adriaan is schipper, zijn vrouw Sara Schooneboom staat ingeschreven als ‘tapster’. Het gaat om het huis, schuur en keet, enz. in de Oude Polder en ruim 54 bunder zaai- en weilanden, liggende in de Oude- en Henriëttepolder. Het is “de tweede verkoping”. Joseph van Nieuwenhuijzen verkoopt het genoemde aan Henri Huens, commissionair te Antwerpen, die een bod uitbrengt van fl. 16.223,28½. De hofstede met het daarbij behorende land wordt definitief aan de koper toegewezen. Nog

Broedershof in het begin van de vorige eeuw.

miljoenen kilo's suikerbieten die jaarlijks via deze lijn naar de suikerfabriek in Steenberg werden vervoerd. Daarna kwam Pieter Mol, een neef van genoemde Johannes Leendert, op 1 september 1903 op de boerderij. Hij was getrouwd met

die in 1957 te Numansdorp trouwde met Ina van der Linde, droeg er zorg voor dat de boerderij in de familie bleef. Zij bleven op de boerderij totdat zoon Leo en zijn vrouw Catharine de Craene er aan toe waren om het werk van vader Gerard over

De schuur van het Oude Baken aan de Noorddijk.

op dezelfde dag verpacht hij het aan Bastiaan Abraham Kramer voor fl. 1622,33 per jaar. De koper moet de wieden en de trekkers van het vlas onderdak verlenen in de keet en de schuur en voorzien van drinkwater. Het stro en kaf moeten tot mest voor het eigen bedrijf worden verwerkt en aan het eind van zeven jaren na deze moet op het land zowel oude als jonge klaver aanwezig zijn. Op 1 mei 1825 kan de woning worden betrokken.

Bij de boerderij stonden drie arbeiderswoningen met de huisnummers 79, 80 en 81. Daar woonden respectievelijk de gezinnen: Kornelis van Dijke en Pieterella van Nieuwenhuizen, Willem Wagemaker en Sara den Braber, Gillis Kempeners en Magrieta den Braber. Deze woningen zijn op 15 juni 1824 verkocht in de herberg van Cornelis de Ruiter Czn. en brachten met de erven samen 700 gulden op. Uiterlijk 1 mei 1825 kwamen ze vrij voor bewoning.

Bastiaan Abraham Kramer (1795-1884) was de grootste wolveehouder van Sint Philipsland. Bij de boerderij stond waarschijnlijk al sinds 1789 een eigen meestof, die de naam 'Fortuna' had. De locatie van de arbeiderswoningen die tot 1953 dicht bij deze boerderij stonden werd "het Stooftje" genoemd. Mogelijk is het sloophout en de stenen van de stof gebruikt voor de bouw van deze woningen. In 1847 werd de Kramerspolder, die tegelijk met de Anna Jacobapolder werd bedijkt, naar de landbouwer van het "Oude Baken" genoemd. Hij was toen samen met Adriaan van Dijke van "Bouwlust" assessor (wethouder) in het college met burgemeester Marinus Dorst.

Van 1925 tot 1934 was Nicolaas van Westen, getrouwd met Willemina Cornelia van Nieuwenhuizen, pachtboer op het "Het Oude Baken".

In april 1934 komen daarna Adriaan Hanse en zijn vrouw Jacoba Soetens met dochter Aaltje naar de boerderij aan de Noorddijk. Nadat Hanse op 25 juli 1950 was overleden, blijft zijn vrouw nog tot april 1959 op de boerderij. Adrianus van

de appeltjes zagen rijpen in hun boomgaard op "Het Oude Baken". In februari 1981 ging de karakteristieke boerderij, de enige nog met een rieten dak op Sint Philipsland, verloren door brand. De schuur was in 1964 verbouwd en voorzien van koelcellen voor het bewaren van fruit. De familie Schenk was na de familie Hanse, van landbouw, voor een groot deel overgeschakeld op fruitteelt. Het woonhuis kon slechts met veel moeite worden gespaard, vertelde brandweercommandant Rien van Duuren tegen de mensen van de krant. De brand ontstond toen fruitteler Schenk bij zijn collega Boudeling aan de Langeweg in Anna Jacobapolder meehielp met de snoei in de boomgaard. Vermoed werd dat een lamp aan een balk de oorzaak was van de brand. Bij deze brand gingen naast het gebouw 72.000 kilo goudreinetten verloren.

Na de brand ging de landbouwgrond rond deze boerderij op in een groter geheel en na het vertrek van de familie Schenk beoefend rustend landbouwer van "Broedershof" Gerard van Nieuwenhuizen met veel genoeg zijn duivensport nog op de

Gerard en Ina van Nieuwenhuizen voor hun woning op het Oude Baken.

Sprang, die in 1954 trouwde met Maria Aarnoudse van de Stelberg ging toen als bedrijfsleider de velden in de Bieshoek en de Lange Wenden bewerken. Dat duurde tot februari 1954, toen ze verhuisden naar Midwolda.

Na van Sprang herinneren we ons nog de echtelieden Marinus Adriaan Schenk en zijn vrouw Adriana Cornelia Mager, die

plaats waar eenmaal de schuur met het rieten dak het oog van de voorbijganger streelde.

Hollands Hoeve

De boerderij die het ringetje sluit in de Oude Polder is "Hollands Hoeve". In 1655 en 1656 kwam deze in bezit van Theodora van Chijs, weduwe van Anthonie Manryque, Heer van Maasdam.

Boerderij Hollands Hoeve in 1910 van W.C. van Nieuwenhuijzen.

Daarna nog verschillende eigenaars die bij de boerderijen “Het Oude Baken” en “de 50 gemeten achter het dorp” voorkomen. Schout Huijbrecht Lambrechtsen kocht in 1657 van de weduwe van Anthony Manryque 100 gemeten landbouwgrond. De schout en zijn vrouw Neeltje Leenders testeerden aan de dochters van hun dochter Cornelia en haar eerste echtgenoot Cornelis Walraven 50 gemeten grond. Deze grond lag voor een deel achter het dorp en ook een deel in “de Lange Wenden” bij het Oude Baken. Later werd dat de totale oppervlakte: “De 50 gemeten achter het dorp” genoemd. De landbouwschuur, toen van Adriaan Verwijs, die bij deze boerderij hoorde, stond tot 1953 in de Achterstraat en het woonhuis in de Voorstraat, thans nr. 50. In 1760 werd de boerderij met “het Hoog Baken” verkocht aan Paulus Heerschap (zie onder Het Oude Baken).

Tien jaar later kocht Jacob van Oeveren uit Sint-Annaland deze boerderij. Zijn erfgenamen verkochten deze boerderij in 1829 aan Adriana van Oeveren, weduwe van Pieter van Dijke Johs.zn. In 1831 werd “Hollands Hoeve” alweer in het openbaar verkocht. Jeremias van Oeveren, zoon van eerder genoemde Jacob, werd de nieuwe eigenaar.

De volgende landbouwer op “Hollands Hoeve” werd Marinus van Oeveren, die op 19 januari 1828 trouwde met Helena Hendrika van den Berge uit Bruinisse. De overlevering wil dat Marinus na een trap van een zijner paarden ernstig werd verwond en daaraan op 10 november 1835 is overleden. Helena trouwde daarna op 15 juni 1842 met haar knecht Leendert van den Bos, die als inwonend knecht een verhouding kreeg met de boerin. In plaats van knecht, werd Leendert nu landbouwer op “Hollands Hoeve”. Het gezin Van den Bos, dat inmiddels al een woning in het dorp had betrokken, verhuisde op 28 februari 1844 met drie kinderen uit haar eerste huwelijk en de kinderen Leendert Marinus en Janna, die inmiddels uit het tweede huwelijk waren geboren, naar Bruinisse. Van het echtpaar Van den Bos is op Schouwen-Duiveland en met name te Bruinisse een uitgebreid nageslacht voortgekomen.

Anthonie van Nieuwenhuijzen en Jozina Bierens kwamen al op 2 juli 1843 als jong echtpaar op Hollands Hoeve. Hij kwam van Steenberg en zijn vrouw Jozina van Nieuw-Vossemeer. Zij stierven al op middelbare leeftijd. Zoon Willem Cornelis, die trouwde met Maria Adriana van

Dijke van “Bouwlust” volgde zijn vader in 1865 op. De hoeve aan de rand van de Luijsterkreek bleef in de familie. Abraham Anthonie, een zoon uit dit huwelijk, die trouwde met zijn Steenbergse naamgenoot Maria Adriana van Nieuwenhuijzen, hielden de familietraditie op deze hofstede in stand. Toen Abraham ging rentenieren liet hij langs de Oostdijk de villa ‘Buitenlust’ bouwen.

Zijn dochter Willemina Cornelia trouwde in 1925 met Nicolaas van Westen. Nadat ze eerst op “Het Oude Baken” hadden gewoond en geboerd, nam Nico in 1934 de plaats van zijn schoonvader in tot 31 januari 1963. Er was koopdag geweest op “Hollands Hoeve”. Zijn vrouw was al voor de oorlog bij een auto-ongeluk in België om het leven gekomen. Het echtpaar had geen kinderen. In 1963 liep zijn periode als pachtboer op “Hollands Hoeve” af.

De boerderij bleef in de familie. Het was in 1937 toen Abrahamina (Abra) van Nieuwenhuijzen te Sint Philipsland trouwde met André Verwijs. Zij vestigden zich te Yerseke waar de familie actief was in de oestercultuur. Voor twee zoons van het echtpaar Verwijs-van Nieuwenhuijzen was de boerderij “Hollands Hoeve” voor-

Johannes Mol trekt met zijn driespan de rechte voren door de velden van Hollands Hoeve.

bestemd. Moeder Abra was een dochter van Abraham Anthonie van Nieuwenhuijzen en vanaf 1 januari 1964 kwamen haar twee zoons, Anton en Peter op “Hollands Hoeve” om het familiebezit hoog te houden. De jonge landbouwers, die eerst in de oesters werkten gingen in het voorjaar van 1964 de landerijen van Hollands Hoeve inzaaien en poten. Nu, 167 jaar later, wonen nakomelingen in de vijfde

generatie van Nieuwenhuijzen op deze boerderij aan de zoom van de Luijster.

Zo hebben we getracht de oudste bewoners van de boerderijen op Sint Philipsland te noemen. Het ene geslacht gaat en het andere komt, is een gezegde dat onverbiddelijk is. Dat hebben we ook gezien met de bewoners van de Fluplandse boerderijen. Vooral in mijn tijd is er op de boerderijen veel veranderd. De schoon-

heid en de sier, de moestuin en de siertuin en de boomgaard, De oprijlaan en de drinkput voor de paarden en het vee, het varkenshok en de kalverweide, men zal er tevergeefs naar zoeken. In de schuur was er het veulental, de paardenstal en de koeienstal met in de onmiddellijke omgeving het melkkot. De keet, waar de arbeiders in overbleven met de open schoorsteen waar ze boven het vuur water konden warmen uit de regenbak voor het trekken van thee of koffie. In de schuur was de graanzolder met daaronder het gareelkot. De kiemschuur voor de poters, het wagenhuis voor mooie boerenwagens, de karren, de ploegen, de eggen, de sleper en de rolblok. Ook de

wiedijzers en de vorentrekkers konden worden bevestigd, waarmee de voren werden getrokken om de pootaardappelen een voor een in neer te leggen.

Wat we nu in deze kolommen hebben genoemd van de boerderijen langs de buitendijk, van af het begin van het herbedijkt eiland, geeft ons een overzicht van de bewoners van toen, later en nu op de boerderijen van Sint Philipsland.

In Memoriam

Sinds de vorige Cronieke is verschenen hebben we helaas weer de aantekeningen in onze ledenlijst moeten maken van het overlijden van twee van onze leden. De eerste waar wij enige tijd na haar overlijden een rouwbericht van ontvingen was van Jannetje (Jet) Kooij-Verwijs uit Krimpen aan de Lek. Zij is overleden te Rotterdam op 14 januari 2010 in de leeftijd van 69 jaar. Zij kreeg destijds een jaarabonnement van haar broer Ko. Ze leefde altijd nog mee met het wel en wee van de Fluplanders. Daarom is ze na het cadeautje van haar broer lid geworden van onze kring. Wij wensen haar man en twee

kinderen van harte sterkte toe met dit verlies.

Vorige maand kregen we van onze oudinwoner, tevens oud-burgemeester van Nieuw-Vossemeer A.A. (Bram) Rijstenbil het bericht dat zijn vrouw Clazina Geertrui Rijstenbil-van Nieuwenhuijzen op 12 mei 2010 te Roosendaal is overleden. Ina was geboren te Den Bommel op 30 oktober 1920. De eerste jaren van hun huwelijk woonden en werkten zij op de boerderij “De Zwarte Schouw”, waar eerder ook de ouders van Rijstenbil hadden geboerd. Na zijn politieke loopbaan werd Rijstenbil

burgemeester van Nieuw-Vossemeer en moesten ze naar die plaats verhuizen. Vooraf en na zijn pensionering bewoonden ze een nieuwe woning in de Gladiolenstraat. Later gaven ze de voorkeur aan beschermd wonen, eerst te Bergen op Zoom en sinds november 2009 te Roosendaal. Ook voor de familie Rijstenbil onze innige deelneming en sterkte toegewenst met dit verlies namens het bestuur van Philippuslandt.

Jan Kempeneers

70 jaar geleden. In het begin van de Tweede Wereldoorlog verplaatsten zich veel Duitse troepen over de nieuwe Rijksweg te Sint Philipsland. Hun bestemming was Schouwen-Duiveland.

Op 10 mei 2010 was het 65 jaar geleden dat Nederland werd bevrijd. In Anna Jacobapolder werden door de leerlingen van de bovenbouw van de Basisschool Het Kompas bloemen geplant bij het monument van Piet Avontuur en de overige gesneuvelde militairen in de nacht van 22 op 23 januari 1945. Jaarlijks wordt daar door de Heemkundekring "Philippuslandt" aandacht aan geschonken